

nigna consolatio ad canonicos perveniret. Nos factum prænominati archiep. commendatus, et habemus ratum, et qua possumus et debemus confirmamus auctoritate. Ne vero in posterum hoc quod juste factum est mutari queat, id ipsum, quod nos videbamur habere in oblationibus regum, coram multis super altare Beati Petri ecclesiæ majori dedimus : fratribus ejusdem concedentes liberam potestatem ordinandi de ipsis elemosynis ad supplementum præbendarum suarum, prout poterimus diligentius et melius. Post solemnem donationem a nobis factam, sicut justum fuit, factum nostrum hanc confirmamus, ut, si quis in posterum ausu temerario in contrarium moveretur, hanc se sciret obligatum esse, et subjectum maledicto excommunicationis. Jussimus etiam hanc chartam conscribi, et nostro muniri sigillo, ut ex scripti inspectione, ea quæ juste sunt facta et fideliter expressa, ad posterorum notitiam transmittentur.

Acta sunt hæc anno Dominicæ Incarnationis 1189. Testes istorum sunt isti major præpositus et archidiaconus. Adolphus decanus major et archidiaconus, etc.

Franciæ regem monuit imperator, ut ad concilium per se indictum venire dignaretur, secumque Alexandrum adduceret. Quod cum Alexander iterum facere recusaret, Fridericum magis ac magis ira inflammatum in se commovit. Proinde Victorem in Italiam mox subsecutus præmittit, eoque Luca defuncto, Guidonem Cremensem antepapam successorem substituit. Alexander omnium consensu Romam vocatus, ab omnibus summa cum lætitia receptus.

Eodem tempore Cisalpinæ Galliæ populi in imperatorem arma corripuit, qui proinde in Italiam denuo revertitur. Dumque hæc agerentur, Constantinopolitanus imperator omnem opem et auxilia per legatos obtulit pontifici, si imperium annis su-

A perioribus divisum vicissim unire dignaretur. In Anglia pro immunitate Ecclesiæ martyrii coronam subiit Thomas Cantuariensis episcopus. Regem Angliæ de occiso martyre innocente diffamatum legatū Angliæ pontificem convenientes a nece sancti martyris immunem esse allegarunt. Post mutam inquisitionem ad extremum his conditionibus regem absolvit, ut is a pontifice et successoribus ejus titulum regni agnosceret. Sanctum vero Thomam, evidentissimis miraculis clarissimum, in numerum sanctorum retulit.

Cumque pontifex in dies gravius ab imperatore vexaretur et inquietaretur, Venetias se contulit; ibique imperatorem, ad oscula pedum pontificiorum se demittentem, nullius arrogantioris dicti factique asperioris interventu, citra capitis imperatorii pedibus prostrati conculcationem (quam humillimo pontifici injuriose affingunt hæretici), in gratiam, pacem et unionem Ecclesiæ recepit. Eum honorem quem Constantinus Magnus ille imperator, longe potentior et sanctior, Silvestro Christi vicario exhibuit, quinque alii Francorum et Anglorum reges huic aliisque pontificibus detulerunt (nimirum ut pontifici ab officio stratoris essent), Fridericus imperator merito pontifici optimo exhibuit: adeoque non immerito pontifex eundem exemplo auctoritatorum suorum acceptavit. Ut vero caput imperatoris ad pedes suos demissi obtriverit, simulque dixerit: *Super aspidem et basiliscum ambulabis*, etc., sicut ab humilitate pontificis ita ab omni fide plane est alienum. Post pacem initam, Venetiasque multis privilegiis donatas, pontifex Romam veniens, magno omnium gaudio susceptus fuit. Cumque œcumenicum Lateranense concilium pro schismatibus extirpandis, Saracenis impugnandis, moribusque Ecclesiæ reformandis, celebrasset, obiit anno Domini 1181, cum sedi apostolicæ annis viginti et uno atque diebus novemdecim præfuisset.

ALEXANDRI III PAPÆ

VITA

AUCTORE CARDINALI DE ARAGONIA.

(MURATORI, *Script. Ital.*, III, 1, 448.)

Alexander III, natione Tuscus, patria Senensis, ex patre Raynuto, qui Rolandus, presbyter cardinalis titulo S. Marci, et apostolicæ sedis cancellarius, sedit annis xviii [xxi]. Qui cum esset in Ecclesia Pisana clericus magni nominis, et charus haberetur ab omnibus atque receptus, ad hanc Romanam Ecclesiam vocatus est a beato Eugenio, quem ubi, Deo auctore, cognovit idoneum, primo in diaconum sanctorum Cosmæ et Damiani, deinde in titulo Sancti Marci presbyterum ordinavit; et tandem, quia semper de bono crescebat in melius, cancellarium apostolicæ sedis constituit. Erat enim vir eloquentissimus, in divinis atque humanis Scripturis sufficienter instructus, et in eorum sensibus subtilissima exercitatione probatus; vir quoque scholasticus et eloquentia polita facundus, vir siquidem prudens, benignus, patiens, misericors, miles, sobrius, castus, et in elemosynarum largitione assiduus, atque aliis operibus Deo placitis

C semper intentus. Ideoque fecit eum Dominus crescere in plebem suam, et dedit ei sacerdotium magnum (Eccl. xlv). Igitur, sepulto Adriano papa, episcopi et cardinales tractaturi de substituendo sibi pastore, 11. Nonas septembris in beati Petri ecclesia pariter convenerunt, et per trium dierum spatium ad invicem de ipsa electione, sicut moris est, pertractantes, tandem omnes, quotquot fuerunt, præter Octavianum titulo Sanctæ Cæcilie, Joannem titulo Sancti Martini, et Guidonem titulo Sancti Callixti, presbyteros cardinales, in personam jam dicti Rolandi cancellarii, auctore Domino, unanimiter concordarunt, et invocata Spiritus sancti gratia, in eum, assentiente clero et populo, in Romanum pontificem Alexandrum papam III nominarunt et elegerunt. Duo autem, quos prænomina- vimus, Joannes et Guido, intendentes ad Octaviani electionem, secundario eum procaciter nominarunt. Tunc episcopus Ostiensis, una cum Alba-

nensi, Portuensi et Sabinensi episcopis, cæterisque A presbyteris, et diaconis cardinalibus, per manus prioris diaconorum, juxta priscum Ecclesiæ ritum, electum suum fugientem, excusantem, invitum et omnimode reluctantem, papali manto favente Domino induerunt. Unde Octavianus, qui ad apostolicam jamdiu cathedram aspiraverat, post ubi se ipsum vidit spe concepta sic defraudari, in tantam vesaniam audaciamque prorupit, quod mantum ipsum, tanquam arreptitium, a collo ejus propriis manibus violenter abstulerit, et secum inter tumultuosos fremitus asportare contaverit. Porro, unus ex senatoribus qui aderant, cum tantum facinus inspexisset, contremuerunt renes ejus, et audacter in sævientem insiliens, mantum ipsum de manibus ejus eripuit. Ipse vero tactus dolore cordis intrinsecus, illico ad capellam suam, qui ad hoc instructus venerat et paratus, intorsit oculos, clamans sicut phreneticus et innuens, ut mantum, quem secum portaverat, celeriter sibi afferret. Quo sine mora delato, quia tunc secum Ad. card. aderat, pileum sibi abstraxit, caput inclinavit, et per manum ejusdem capellani, et alterius clerici sui (heu pro dolor!) mantum impudenter assumpsit. Sed ex divino judicio contigit quod ea pars manti, quæ operire anteriora debuerat, videntibus cunctis atque ridentibus, posteriora tegebat; et cum ipsemet hujusmodi ludibrium vellet studiosius emendare, quia manti caputium extra se raptus non poterat invenire, inferiores limbrias collo, sicut potuit, applicavit. In hoc igitur manifeste comparuit quod sicut tortæ mentis erat et intentionis obliquæ, ita mantum ex transverso et obliquo in testimonio suæ damnationis accipit.

Cæca itaque ipsius ambitione taliter procedente, reserantur portæ ipsius ecclesiæ, quæ a senatoribus firmatæ fuerant, et armatorum catervæ, quas pretio conduxerat, illico in auxilium ipsius schismatici cum magno strepitu evaginatis gladiis concurrerunt. Et quoniam solatio episcoporum et cardinalium omnino carebat, armatorum turbæ ipsum undique circumdabant. Fratres vero aspicientes tam execrabile facinus, et a sæculis inauditum, timentes etiam, ne ab eisdem conductis armatis erectum adorare idolum cogerentur, in munitionem prædictæ ecclesiæ cum suo electo sese pariter receperunt; ibique novem diebus, ne ullo modo possent exire, fecit eos quorundam senatorum consensu, quos pecunia oblata corruperat, die noctuque armata manu cum omni diligenti custodia. Interea, populo Romano super tantæ immanitatis crimine jugiter acclamante, et in eosdem senatores vehementer fremente, prædictorum fratrum conventus cum suo electo de illius munitionis custodia est ereptus, sed in arctiori et tutiori loco apud Transiberim per eosdem senatores, recepta inde pecunia, malitiose fuit translatus. Cum autem ibi fere per triduum moram fecissent, super tanta iniquitate, et manifesta proditione, commota est universa civitas. Clamabant pueri contra ipsum Ecclesiæ invasorem, dicentes: *Maledicte, fili maledicti, dismanta!* (1). *Non eris papa, non eris papa. Alexanurum volumus, quem Deus elegit.* Mulieres quoque blasphemantes ipsum hæreticum, et eadem verba ingeminabant, et alia derisoria verba decantabant. Accedens autem ad eum quidam Brito, audacter dixit ei:

Quid facis, insane, patriæ mors, Octaviane?

Cur præsumpsisti tunicam dividere Christi;

Jam jam pulvis eris, modo vitis, cras morieris.

Erat autem in clero magna tristitia, in judicibus dolor, in senibus moestitia, et in plebe admiratio ni-

amia; unde factum est quod populus Romanus immanitatem tantæ iniquitatis ulterius sustinere non valens cum Oddone Frangepane, et aliis nobilibus Romanis venit ad locum ubi fratres tenebantur inclusi, compellens jam dictos senatores, ut ipsius munitionis portas celeriter aperirent, et eosdem fratres cum domno Alexandro absolutos, et liberos abire permitterent. Sic igitur, suffragantibus beatorum Petri et Pauli apostolorum meritis, a violentia persequentis erepti, et suæ redditi libertati. Transeunt autem per ipsam Urbem honorifice cum laudibus, campis etiam ubique pulsantibus in jucundo eorum exercitu, comitantibus etiam eis multis Romanorum militibus, cum frequentia peditum in vigilia beati Matthæi prospere Nymphas (2) per Dei gratiam pervenerunt: ibique ipsa die Dominica congregatis in unum cunctis fratribus, Gregorio videlicet Sabinensi, Hy. Ostiensi, B. Portuensi, G. Albanensi, I. (3) Signiensi, et S. Terracinenensi episcopis, cardinalibus quoque presbyteris, ac diaconibus, simulque abbatibus, prioribus, iudicibus, advocatis, scriuariis, et primicerio cum schola cantorum, nobilibus quoque, et plurima parte populi Romani, domnus Alexander papa per manum Ostiensis episcopi, ad quem solum consecratio Romani pontificis pertinet, præcunte Spiritus sancti gratia, consecratus est in summum pontificem, et secundum Ecclesiæ morem papali regno solemniter coronatus.

Porro jam dictus Octavianus, dum apud sanctum Petrum fuit, et postquam latenter Leonianam civitatem exivit, multos episcopos pro confirmanda sua temeraria præsumptione convocavit, quorum quosdam imperialibus minis (4), quosdam violentia laicali, nonnullos vero pecunia et blanditiis allicere sibi voluit; sed nihil, Domino impediente, profecit. Memorati vero falsi fratres I. (5) de Morcone, et G. Cremonensis in cæcitate suæ tenebris obvolvitur, quoniam, sicut scriptum est, *peccator, cum in profundum vitiorum venerit, contemnet* (Prov. XVIII), a damnabili sua præsumptione non respiciunt, sed illum eundem, quem in statum sibi crexerant, tanquam obstinata perfidia venerantur, et, Ecclesiæ unitate relicta (heu pro dolor!), ad ejus vestigia incurvantur. Ipse vero Antichristi tempora præflgurans usque adeo erectus est super se, ut in templo Dei sederet sicut umbra papalis, ostendens se, sicut verus sit papa. Sane multi abominationem hujusmodi stantem in loco sancto non sine lacrymatione corporeis oculis inspexerunt; tudentes pectora, et dicentes: *Completum est modo quod Anastasius papa ore ad os ironice huic præambulo Antichristi dixisse narratur: «Fili maledicti et excommunicati, nunquam habebis istum papalem mantum, quem tantum desideras, et impudenter expetis, nisi in tuam confusionem, et ruinam multorum.»* Cæterum cum per spatium quatuor hebdomadarum tam per se quam per milites et consanguineos suos incessanter latigaretur pro convocandis episcopis ad se, et omnes ad se accedere abhorrerent, tandem quidam Mellensis episcopus dicitur fugitivus, et exsul, in finibus Anconæ latitans, cum episcopo Ferentino, qui domno pape Adriano adversabatur, et Joannes episcopus Tusculanus, qui prius consenserat in Alexandrum, et postmodum retrorsum abiit, hi tres jam post secundam et tertiam communionem excommunicati, eundem Octavianum ausu nefario execrarunt. Hoc autem tam perniciosum Ecclesiæ Dei flagitium ipse Octavianus, sicut postmodum claruit, nullatenus incipere attentavit (6), nisi a Fridrico imperatore occupandi, vel arripendi papatum favorem, et audaciam habuisset, quippe ut ad papalem cathedram, quolibet modo posset ascendere,

(1) A., et M. adjungunt *conpannum*.

(2) A. *triumphans*.

(3) M. Jo.

(4) A. *arnis*.

(5) M. Jo.

(6) M. *attemptavisset*.

Edilitatis iuramento ei non sine certis indiciis credebatur strictus.

Interea dominus Alexander cum fratribus suis ad Terracinam descenderat, volens cognoscere quid acturi essent in factio Ecclesie, Otto Palatinus et Guido Blandratensis comites, quos eo tempore idem imperator ad beate memorie Adrianum papam transmiserat. Ipsi vero licet veritatem ipsius facti plene cognoscerent, et de canonica electione domini Alexandri nullatenus dubitarent, timentes tamen offendere dominum suum, quem cognoverant ipsius Octaviani valde amicum, et presenserant animum ejus commotum adversum Romanam Ecclesiam, favorem et vires prestabant Octaviano, et simulatorie ac fraudulenter procedebant cum Alexandro. Dum autem hæc agerent, deliberato cum fratribus suis consilio, Pontifex nuntios cum apostolicis litteris ad eundem imperatorem in partibus Lombardie obsidentem Cremam humiliter destinavit, cupiens eum ad amorem Ecclesie in omni patientia et mansuetudine revocare, secundum beati Pauli apostoli dictum: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum (Rom. xii)*. At ille nimio superbie fastu inflatus, non solum retinere litteras sprexit, sed tanquam insanus nuntios ipsos, nisi dux Wlfo cum duce Saxonie sibi restitisset, nequiter suspendere voluit. Quamvis autem consilio et suasionem principum suorum nuntios coram se venire, et litteras tandem legi permitteret, nihil tamen pontifici dignatus est respondere. Cogitans autem libertatis privilegium ab ipso domino Ecclesie concessum posse irritare, et juxta sue voluntatis arbitrium papam in sede apostolica ponere, duos ex favoribus suis, Verdensensem scilicet et Pragensem episcopos, ad fratres, qui cum domino Alexandro venerant, in civitatem Anagninensem destinavit, scribens non sicut advocatus et defensor Ecclesie, sed sicut superior iudex et dominus potestatem super eos habens. Venerunt ipsi festinanter in typo superbie, et intrantes palatium, steterunt coram pontifice, et cunctis fratribus, aliisque multis, tam clericis quam laicis, sed nullam exhibuerunt eidem pontifici reverentiam. Recitarunt ea que a domino suo imposita eis fuerant, et bullatas auro ejus litteras reddiderunt, in quibus siquidem hoc inter cetera (7) continebatur expressum, quod ipse imperator, audita dissensione que in Romana Ecclesia emergerat, personas ecclesiasticas de quinque regnis convocaverat; ideoque præcipiebat eis ex parte generalis Ecclesie, ut in octava Epiphaniæ apud Papiam convenirent ad ejus presentiam, audituri et recepturi quod in ea curia diceretur. His auditis, turbati sunt fratres, et pro exurgentibus undique gravioribus malis timor eos et nimia sollicitudo vehementer afflixit. Hinc namque maxime timebatur immensus persecutio principis tam potentis, hinc Ecclesie libertas infringi videbatur et penitus destrui (8). Illud propterea fratrum animos non mediocriter contristabat, quod idem imperator Octavianum in suis litteris Romanum pontificem, et Alexandrum papæ cancellarium nominabat. Super his ergo diu a fratribus tractatum et longa inter eos disceptatione disputatum. Deliberatum est tandem, inspirante Domino, a quo bona cuncta procedunt, in fide Catholicæ unitatis et obedientia sui pontificis: ita omnes confirmati, et unanimiter roborati sunt, ut pro manutenenda Ecclesie libertate, si necessitas immineret, ultimis se periculis unusquisque sponte offerret. Tunc instantibus pro responso predictis episcopis Alexander papa coram multitudine clericorum, populorum et laicorum eis in hunc modum scripsit:

Nos recognoscimus dominum imperatorem ex collato

(7) A. contumeliarum.

(8) A. et M. Exemplum quoque perniciosum ad alias Ecclesias trahi nihilominus. Verebatur.

A sibi debito dignitatis advocatum, ac specialem sacrosanctæ Romanæ Ecclesie defensorem: unde ipsuum, si per eum non steterit, præ cæteris principibus orbi intendimus honorare, ac per omni ei deferre, in quibus Regis regum honor nullum capiat detrimentum. Ubi vero quidquam occurrit, quod absque summi Regis offensa nequeat effectum habere, si honorandus imperator terra videtur, ut (9) ille potius timeatur, illius potius honor conservetur, qui est Rex regum et Dominus dominantium, et qui animam et corpus perdere potest in gehennam. Miramur itaque, quod sinceres illud, sicut convenit, diligentes, sinceræ non sentimus ex eo dilectionis affectum, et excellentiam ejus propensius honorare volentes, ab eo nobis, imo beato Petro et sacrosanctæ Romanæ Ecclesie honorem debitum conspicimus denegari. In litteris enim, quas ex parte ipsius nobis nostrisque fratribus distulisti, hoc inter cetera continebatur expressum, quod ipse audita dissensione, que in Ecclesia Romana emergerat, de quinque regnis personas ecclesiasticas convocaverat (et cetera, ut supra usque his auditis). In quo nimium longe a consuetudine prædecessorum suorum recessisse videtur, et dignitatis sue terminum excessisse, dum sine conscientia Romani pontificis concilium convocavit, et nos ad presentiam suam, sicut homo super nos potestatem habens, præcepit convenire. Sane beato Petro, et per eum sacrosanctæ Romanæ Ecclesie, cujus ipse per Deum magister existit, ac fundator, hoc privilegium legitime a Domino Jesu Christo, sanctisque Patribus traditum, et per prospera et adversa etiam cum effusione sanguinis, cum oportuit, usque ad hæc tempora conservatum, ut universarum Ecclesiarum causas, cum res exigeret, ipsius auctoritas discerneret ac finiret, ipsa vero nullius unquam iudicio subjaceret. Unde quia nunc ab eo contra privilegium Ecclesie indultum fieri videmus, per quem deberet ab aliorum impugnatione defendi, et quia ita scriptum est matri, sicut cuilibet subjectæ personæ, hoc absque admiratione nimia ferre non possumus, nec debemus. Ad curiam vero ejus accedere, vel sententiam curiæ suæ in hac parte suscipere canonica traditio et reverenda Patrum auctoritas non permittit. Unde cum nec in minoribus Ecclesiis advocati earum, et sæculares principes vocationes, ac decisiones hujusmodi causarum sibi, aut curiis suis usurpent, sed suorum metropolitanorum, seu apostolicæ sedis semper notitiam, ac diffinitionem expectent, divina videtur animadversione dignissimum, et ab omni Ecclesia tanto durius arguendam, quanto amplius ad universalis Ecclesie periculum redundaret, si per ignorantiam nostram, aut pusillanimitatem spiritus a capite (quod avertat Deus!) diebus nostris iste morbus inciperet, et nos Ecclesiam pretioso sanguine Christi redemptam in servitutem redigi sineremus, pro cujus libertate tuenda patres nostri proprium sanguinem effuderunt, et nos ipsi ad eorum exemplum exigente necessitatis articulo extrema debemus pericula sustinere.

Dato itaque responso indignati sunt predicti episcopi, qui missi fuerant, et contumaciter redeuntibus ad Octaviani presentiam, apud Siniam accesserunt. Presentiatis itaque sibi imperialibus litteris prostraverunt se ad pedes ejus, et adoraverunt eum. In ipsum quoque sicut Otto Palatinus comes, qui cum Teutonicis imperator deiecerat ad partes Urbis. Tunc vero mundum occitrat elevatum est cor ipsius hæresiarum, vehementer extollens se (10) tanquam insanus et cæcus, nesciens quod secundum beati Cypriani martyris dictum: *Schismatici semper in ter initia ferventer incrementa habere non possunt, nec augmentare possunt, quod illicitè ceperint, sed statim cum propria sui emulatione deficiunt*. De hujusmodi ambitionis Propheta loquitur, dicens: *Verumtamen*

(9) Deest verbum fortasse, *fas est, ut.*

(10) A. et M. super se.

propter dolos disposuisti eis mala; projecisti eos, dum allearentur. Quomodo facti sunt in desolatione, subito defecerunt, et perierunt propter iniquitates suas, velut somnium exsurgentis (Psal. LXXI). Tales autem Joannes apostolus execratur, et percutit, dicens: *Ex nobis exierunt, sed non crant ex nobis; si enim fuissent ex nobis, mansissent nobiscum* (I Joan. II). Hinc autem hæreses factæ sunt frequenter, et sunt, dum perversa mens non habet pacem, dum perfidia discordans non tenet unitatem. Fieri vero hæc Dominus permittit, et patitur, manente propria libertatis arbitrio, ut dum corda et mentes nostras unitatis discrimine examinat, probatorum fides integra manifesta luce (11) clarescat. Per Apostolum quoque præmonet Spiritus sanctus, et dicit: *Oportet hæreses esse et schismata, ut qui probati sunt, manifesti sint in vobis* (I Cor. XI). Sic probantur fideles, sic perfidi deteguntur. Sed jam redeamus ad rem.

Imperator autem Fridericus conceptam jamdiu B malitiam de subjuganda sibi Ecclesia Christi ad effectum posse perducere inaniter sperans, accersito ad se in Lombardia ipso hæretico, et congregatis, quos potuit, episcopis, atque aliis Ecclesiarum prælatis de terra dominationis suæ, generale celebraturus curiam cum eodem Octaviano perexit Papiam, ibique pro'nam intentionem, et detestatum propositum suum calida circumventione detexit, asserens domnum Alexandrum, ejusque fratres, et socios inimicos imperii, ac suos, ac conjurasse cum inimicis et adversariis suis; Octavianum vero semper sibi, et imperio fidelem, et omnino devotum fuisse, unde videbatur ei, quod electio ejus, licet a paucioribus fuerit facta Catholicis, magis tamen robor et favore imperii obtinere deberet, quam multorum conjuratorum temerarium factum. Ideoque, ut eos qui convenerant, ad ipsius Octaviani obedientiam et subjectionem inducere posset, quosdam blanditiis et variis promissionibus seduxit, quosdam minis et terroribus invitos traxit: sic itaque in perniciem animæ suæ, et in ruinam multorum, tunicam Christi, unitatem videlicet Catholicæ fidei scindere tentans, ipse prius incurravit se ad pedes illius, et alios, quos potuit, ad id ipsum coegit. Quo facto, per totum sibi subiectum imperium misit edictum, ut Ecclesiarum prælati ad statum, quam exererat, adoraturi accederent; quod quicumque agere nollent, de terra sua non reversuri exirent. Hujus autem verbum durum et asperum insonuit per totam Italiam. Omnes, qui spiritu fervebant, elegerunt potius exilium pati, ac persecutionem pro Deo, et manutenenda fidei unitate, quam pacifice adhærere schismaticis cum honoribus, et abundare divitiis hujus sæculi. Facta est ergo maxima in Ecclesia Dei turbatio, fugientibus Catholicis, et deserentibus Ecclesias, propinquos et patriam suam, atque in eorum locis violenter intrusis Octaviani complicibus. Cum autem beatus Alexander papa eundem imperatorem D benigne ac frequenter commonitum a sua perfidia non posset ullatenus revocare, cum episcopis et cardinalibus, in Cæna Domini apud Anagninam ipsum tanquam principalem Ecclesiæ Dei persecutorem excommunicationis vinculo solemniter innovavit, et omnes, qui ei juramento fidelitatis tenebantur stricti, secundum antiquam prædecessorum Patrum consuetudinem, ab ipso juramento absolvit, atque in Octavianum et ejus complices jamdiu prolata excommunicationis sententiam innovavit. Et quoniam ipsi schismatici de justitia et veritate diffidentes, prælatos Ecclesiarum, et principes orbis, exquisitis mendaciorum figmentis, circumvenerant, et in partem sui erroris inducere tentaverant, utile consilium domno pape visum est,

A ut aliquos de fratribus suis ad diversas mundi provincias ex latere suo destinare deberet, per quorum siquidem studium et laborem super facto electionis apostolicæ declaratio fieret, et universitas fidelium in fide unitatis Catholicæ, cognita veritate, solidaretur. Missi sunt ergo ad partes Galliarum H. titulo Sancti Nerei, et W. Sancti Petri ad Vincula, presbyteri card., atque magister O. diaconus S. Nicolai in Carcere cardinal; ad partes autem Orientales, I. titulo Sanctorum Joannis et Pauli; ad Hungaros vero, I. Prænestinus episcopus, et P. Sancti Eustachii, diaconi cardinales; ad imperatorem quoque Constantinopolitanum, episcopus Tiburtinus, cum A. Sancti Theodori diacono cardinali. Divulgata itaque veritate jam dictæ electionis, et indubitanter cognita, Ludovicus Christianissimus rex Francorum, cujus regnum nunquam schismate polluisse recolitur, una cum Henrico Anglorum rege domnum Alexandrum in Patrem et animarum suarum pastorem, inspirante Domino, receperunt. Reges quoque Hispaniarum, Siciliae, Hierosolymorum, Hungariæ atque Græcorum, Imperator cum patriarchis, episcopis, principibus, et universo clero, et populo eis subiecto id ipsum eodem modo fecerunt. Recognoscente itaque toto mundo ipsum pontificem Christi vicarium, et beati Petri Catholicum successorem, solus Fridericus imperator dictus cum suis complicibus in erroris sui pertinacia et obstinancia remansit, vehementer impugnans, et acriter persequens eundem pontificem, et illos Ecclesiarum prælatos, qui cum eo viriliter stabant.

In secundo anno sui pontificatus Alexander papa reversus est ad urbem Romam, ubi ecclesiam Sanctæ Mariæ novæ, auctore Domino, solemniter dedicavit. Quia vero diutius ibidem propter (12) magnam schismaticorum seditionem quieti non potuit remanere, precibus populi Romani seductus ad partes Campaniæ remeavit. Et quoniam imperialis persecutio adversus Ecclesiam circa Urbem in tantum excrevit, quod omne patrimonium Beati Petri, præter civitatem Urbevoti, Terracinam et Anagninam atque munitionem Castrì, ab Aqua pendente usque ad Ceparanum (13) per Theutonicos, et schismaticos violenter occupatum fuerat et detentum, consilium habuit cum Ecclesiæ fidelibus, ut ad partes Galliarum cum fratribus suis per mare transitum faceret. Ordinato itaque in Urbe vicario domno Julio Prænestino episcopo, et dispositis aliis, quæ videbantur Ecclesiæ necessaria, intraturus mare cum fratribus suis Terracinam perexit. Ibi inveniit quatuor galeas regis Siciliae optime præparatas, quas illic ad ejus servitium destinaverat, in quibus domestica familia pontificis et fratrum suorum, cum sarcinis necessariis vix intraverat, cum validus ventus subito irruit, et mare quietum in validam tempestatem convertit, ipsaque naves inter undarum procillas et turbines conquassatas ad saxea littoris impulsi, ubi absque morte hominum et aliarum rerum damno dissolutæ sunt et omnino contractæ. Propterea dispositum iter pontificis eo tempore sic disturbatum et impeditum remansit. Sed modico temporis spatio decurrente, reparatis navibus et præparatis aliis quæ ad ipsum iter necessaria videbantur, infra octavas Nativitatis Dominicæ juxta montem Circeum in faucibus Legulæ cum fratribus suis mare intravit, et in festo sanctæ Agnetis apud Januam remigante (14) Domino applicavit, ubi contra prohibitionem Friderici persecutoris Ecclesiæ ab universo clero et populo cum gloria et honore susceptus est atque tractatus. Exiit ergo a Janua in Dominica de Passione; cum omni jucunditate navigavit, et venit ad insulam de Liguris in Sabbato Palmarum, ubi præ ul-

(11) A. et M. *veritatis luce*, etc.(12) M. *inter*.(13) M. *Cepanum*.(14) A. et M. *reunigrante*.

nia tempestate maris coactus est Resurrectionem Domjnicam celebrare. Sequente vero quarta feria pervenit ad ecclesiam Magdalensem, in qua majus altare auctore Domino solemniter dedicavit. Et quoniam locus ipse pro suscipiendis hospitibus nimium erat arctus, et multitudo maxima ecclesiasticorum prælatorum adventum ejusdem pontificis extra insulam nimio præstolabatur affectu, ad populosam Montis Pessulani villam ascendere dignum duxit. Albo itaque palefredo, et cæteris pontificalibus insigniis de more præparatis, Alexander papa equum præ nimia populorum frequentia vix ascendere potuit, et viam in directum tenere. Tanta enim cunctorum ad ejus vestigia concurrentium improba et importuna erat impressio, ut beatum se crederet qui vel sibi hanc calamitatem ejus non sine multo conamine posset attingere.

Occurrente igitur sibi W. domino ipsius villæ cum baronibus, et decora militia, et officium stratoris per milliariam exhibente, cum processione maxima eandem villam intravit, ibique inter cæteros nobiles, qui accedebant (15) ad ejus vestigia, quidam Saracenorum industrius princeps cum sociis suis reverenter accessit, et deosculatis pedibus ejus, fixit genua coram eo, et inclinato capite tanquam sanctum et pium Christianorum Deum ipsum pontificem a loravit. Locutus autem eidem pontifici ex parte domini sui Mathemucorum regis, qui miserat eum ad partes illas, satis prompte in lingua sua barbarica, sed per interpretem cuncta exposuit, quæ dicere voluit. Cui pontifex benigne ac diligenter respondit, ipsumque plurimum honoravit, et circa pedes suos inter alios honoratos consedere fecit honorifice. Videntes autem hæc universi, qui aderant in conspectu ejusdem pontificis, valde mirabantur, et dicebant ad invicem illud propheticum verbum: *Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei (Psal. vii)*. Adveniente autem Dominica die pontifex ad majorem ecclesiam missarum solemniam celebraturus accessit, et undique virorum ac mulierum immensa conflente multitudine, post sermonem ad populum, post veridicam electionis suæ narrationem, ac schismaticorum procacem perditionem, in personas Octaviani hæresiarchæ, ac Friderici imperatoris dicti, eorumque complicum, excommunicationis sententiam solemniter innovavit. Eo tempore in tota Aquitania, et circumpositis locis valida fames in tantum excrevit, ut, præ nimia ciborum indigentia, infinita hominum multitudo morte inevitabili deperiret: unde universos Gallos vehementer timor invasit, ne ipsorum terras consimilibus cruciatibus invaderet.

Pontifex autem adventum suum regi Francorum significare curans, duos ex fratribus suis, B. videlicet Portuensem episcopum, et I. diaconum cardinalem Sanctæ Mariæ in Cosmedin ad ejus præsentiam delegavit, quatenus voluntate ipsius præcognita certificaretur, ad quas regiones sui regni de ipsius consilio accederet moraturus. Quos idem rex pro beati Petri reverentia reverenter suscepit, honeste tractavit, et habito consilio ad dominum Alexandrum, quem in Patrem et pastorem animæ suæ jam receperat, eos cum læto responso, et multa jucunditate remisit. Eis itaque ad præsentiam domini sui et collegium fratrum suorum redeuntibus, et expositis iis quæ in responsis ab ipso rege acceperant, gavisus sunt omnes gaudio magno. Exiit ergo pontifex a Montepessulano in proximo mensis Junii, et per Alestam, atque Miniatum, et Anicium transitum faciens, Alvernie partes intravit, et in vigilia Assumptionis beatæ Mariæ apud Clarummontem cum omni prosperitate domino ductore pervenit. Interea Fridericus videns totum mundum post Alexandrum currere, orthodoxos re-

ges et principes orbis ei tanquam Romano pontifici honorem, et reverentiam exhibere, tabescebat in se ipso, et propria eum accusante conscientia confundebatur et terrabatur. Verecundabatur autem ab incepto malo desistere, quia præ cæteris antecessoribus suis fortis et potentissimus erat et fere totam Italiam sibi jam subjugaverat. Ex alia vero parte dubitabat plurimum, ac timebat de amissione imperialis coronæ, si Alexander suis temporibus prævaleret. Positus ergo in tantæ ambiguitatis lubrico apud se cogitavit, sicut homo hujus sæculi prudentissimus, sagax et callidus, qualiter posset Alexandrum et idolum suum judicio universalis Ecclesiæ pariter dejicere, atque personam tertiam in Romanum pontificem ordinare. Et quoniam uniuscujusque proprium esse solet, ut qualis ipse fuerit, tales sibi conjungere velit, ascivit comitem Henricum Trecentem de quo maxime confidebat, et revelans ei cogitatus suos, traxit ipsum ad voluntatem suam, et coadjutorem atque cooperatorem suæ deliberationis fecit. Comes autem taliter ab imperatore instructus et informatus ad propria rediit; et accedens sicut tentator ad dominum suum regem Francorum, virum siquidem pium, et columbinæ simplicitatis, fraudulenter suggestit ei ex parte ipsius imperatoris bonum simulatum de reformanda pace Romanæ Ecclesiæ in hæc verba: *Vult imperator contemplatione divini amoris hoc bonum opus vobiscum hoc modo agere, ut vos duo majores principes orbis conveniatis in unum apud Divionem (16) in confinio regni vestri, et imperii sui, cum majoribus personis tam clericis, quam laicis imperii, et regni vestri, et ipse quidem adducet secum Octavianum cum sequacibus suis, et vos Alexandrum cum suis nihilominus vobiscum habeatis. Postquam vero vos duo cum utraque parte in præsentia tantorum virorum conveneritis, et electio utrorumque diligenter audita, et cognita fuerit, per congregatam illic Ecclesiam Gallicanam, Italianam, et Teutonicam, decernatur de utroque quod juste videbitur decernendum, et statuatur in Romana Ecclesia quod melius et utilius videbitur statuendum et ordinandum. Et quoniam bonus visus est sermo iste de reformanda pace Ecclesiæ prædicto regi, sicut vero (17) Israelitæ, in quo dolus non est (Joan. 1), quoniam de ipsa discordia mala plurima per omnes Ecclesias pullulabant, in bona simplicitate sua consensit persuasionibus comitis, promittens ei, ut ex parte sui imperatoris securitatem præstaret super iis, quæ sibi suggererat. Comes igitur ex impetratis lætatus, illuc rediit ad eundem imperatorem in Lombardia existentem, et fecit ei juramentum ex parte domini sui regis, sicut dictum est superius.*

Exiit ergo sermo iste malus per universas Italiæ et Galliarum provincias, dolentibus Catholicis et timentibus in facto ipso, nisi Dominus dissipasset consilium istud præmeditatum adversus antiquam Ecclesiæ libertatem. Appropinquante autem statuta die, cum universa multitudo principum suorum ac militum armatorum, Fridericus imperator accessit ad locum, et Octavianus cum schola complicum suorum secutus est eum. Rex quoque Francorum cum primatibus et episcopis atque baronibus suis ad eundem locum nihilominus festinabat, et Alexandrum pontificem apud Silvanum (18) habuit obvium. In quo loco spse ad invicem honorantes, et simul ad colloquium ipsum proficiscerentur, per biduum tractaverunt. Sed quoniam omnino videbatur indignum et sanctorum Patrum statutis contrarium, ut summus pontifex, et prima sedes aliquod deberet humanum subire judicium, visum est omnibus, ut de melioribus Ecclesiæ Romanæ personis cum eodem rege mitterentur illuc,

(15) M. *antecedebant.*

(16) A. *divisionem.*

(17) M. *viro.*

(18) A. et M. *Sylvanum.*

ca tantummodo causa, ut per eos electio domini Alexandri canonica monstraretur et justa, et factum Octaviani posterius, et nullius fuisse momenti nihilominus probaretur. Missi sunt ergo a pontifice B. Porciensis episcopus, Ill. (19) titulo Sanctæ Crucis, I. titulo Sanctæ Anastasiæ, presbyteri; I. Sanctæ Mariæ in Cosmedin, et A. titulo Sancti Theodori, diaconi cardinales, cum eodem rege ad sæpe dictum locum; et illis abeuntibus pontifex cum reliquis fratribus in partibus Aquitanicæ ad monasterium Dolense diverfit. Rex autem comitatus tantis et tam principalibus personis, postquam pervenit apud Divioneim, processit usque ad medium pontis Saonis, qui Tentonicos a Francigenis dirimbat, expectans quid sibi de causa Ecclesiæ imperator vellet proponere. Tunc hæresiarcha Octavianus videns majores Ecclesiæ Romanæ personas cum Ecclesia Gallicana contra opinionem suam venisse, et adversus se constantissime stare, valde perterritus est, et de suo facto cepit penitus desperare. Quocirca vertens se ad imperatorem dixit ei: *Ille adversarius meus dedignatus est huc venire, et tu, causam meam, quæ in conspectu tuo iudicata est et in concilio Laudensi approbata, permittis iterum judicari et retractari?* Tunc imperator attendens vultum ipsius Octaviani valde turbatum, visus est moveri adversus regem Francorum, loquens ei per internuntios in hæc verba: *Ecce jam rideris me deceptisse, et contra juramentum conventionis manifeste venisse, cum illum papam tuum, sicut promisisti, ad hunc locum non adduxisti.* Cui rex habito consilio in hunc modum respondit: *Quamvis absentiam pontificis iuste et rationabiliter vitæm excusare, ne tamen honori commissi mihi regni et meæ famæ in aliquo derogetur, et ne fallaciæ notam, iuste vel injuste, possim incurrere, ego absque mora ipsum pontificem cum fratribus suis ad hunc locum absque dolo et fraude vocabo et adesce jactam.* Misit itaque rex citissime, sicut promiserat, nuntios certos ad Alexandrum, ut cum fratribus suis ad eum sine mora veniret, nisi vellet eum in captione imperatoris, prout inter eos statutum fuerat, detineri. Quo audito, pontifex et fratres ejus, attendentes regem Francorum dolosis circumventionibus fuisse deceptum, valde in seipsis turbati sunt, et prospicientes gravissima undique sibi imminere pericula, timore magno timerunt. Si enim illuc humanum subituri iudicium pergerent, Ecclesiæ libertatem per violentiam periclitari cernebant. Quod si non irent, per detentionem regis certa personarum captivatio eis, et rerum imminere spoliatio videbatur. Sane maxima ipsius imperatoris potentia terribilis erat, et nimium formidanda. Quippe ad hoc Danicæ et Bobemicæ reges cum ducibus et principibus suis, et cum magna multitudine armatorum militum, sicut credebatur, illuc secum adduxerat, ut de prædicto pontifice, et de Francorum rege, quod male jamdiu excogitaverat, in ipso colloquio posset juxta suum desiderium consummare. Sed pius ac misericors Dominus, qui non derelinquit sperantes in se, et prava dissipat consilia principum, non est passus eundem pontificem et piæ regem Francorum, in angustia maxima positos, tentari supra id, quod possunt, sed ex insperato fecit eis cum tentatione proventum (I Cor. x).

Excitavit enim spiritum gloriosi regis Anglorum, ut auxilium et subventionem domini sui Francorum regis cum maxima multitudine virilium pugnantium adversus eundem imperatorem animositate nimia festinaret. Immisit etiam tantum famis cruciatum in exercitu illius, ut præ nimia ciborum penuria unus panis modicus ab esurientibus emeretur pretio unius marcæ argenti. Unde, quia ipse imperator nec moram ibidem facere, nec malum, quod in corde gestabat, poterat exercere, occasio-

nem recedendi de loco ipso honestiorem, quam potuit, celeriter studuit invenire. Igitur per Raynaldum cancellarium, et alios fautores suos egregio regi Francorum locutus est in hæc verba: *Mandat vobis dominus noster Fridericus imperator Romanorum, et specialis advocatus Romanæ Ecclesiæ, quod ad nullos Ecclesiarum prelatos de causa electionis Romani pontificis iudicium ferre pertinet, nisi ad eos tantum, qui sub imperio Romano existunt, ideoque bonum videtur et justum, ut cum episcopis et clero vestro (20) ad eum tanquam amicum et socium accedere, et illorum sententiam debeatis audire.* Quibus verbis auditis, rex modicum subridens respondit eis hoc modo: *Miror prudentem virum varia mihi et fabulosa verba misisse. An ignorat quod Dominus noster Jesus Christus, cum esset in terris, beato Petro, et per eum universis successoribus ejus oves suas pascendas commiserit? Nonne audivit in Evangelio ab eodem Filio Dei eidem Principi apostolorum dictum: « Si diligis me, Petre, pascas oves meas? » (Joan. xxi.) Nunquid sunt hic Francorum reges, vel aliqui prælati Ecclesiarum excepti? An episcopi regni mei non sunt de ovibus, quas Filius Dei beato Petro commisit? Et iis dictis veritatem habenas in eorum contemptu, et statim ad arma cum baronibus et reliqua militia consurgens debiliora regni sui loca munivit, et tanquam vir prudens et fortis ad sedem suam cum gloria et honore, propitiante Domino, rediit. Fratres vero, qui a pontifice missi fuerant, ad ipsius presentiam cum gaudio remeantes, narraverunt omnia, quæ ad honorem Dei et Ecclesiæ in colloquio ipso per industriam gloriosi et orthodoxi regis facta fuerant. Unde et collegium fratrum, et cuncti, qui aderant, gaudentes et exsultantes, gratias egerunt Domino Jesu Christo, qui cum eis misericordiam fecerat, et eos de manibus tam potentissimi hostis liberare dignatus est. Imperator autem remanens in sua erubescencia confusus, coactus est multa famis inedia exercitum remittere ad propria, et ipse ad regnum Teutonicum non sine tristitia remeavit.*

In diebus illis prædictus rex Anglorum donum Alexandrum papam apud Dolense monasterium corporali presentia visitavit, et ad ejus vestigia humiliter procidit. Sed post oscula pedum aureis olatis muneribus, ad oscula ejusdem pontificis est receptus. Mox in præparato sibi faldistorio sedere declinans, circa pontificis pedes in terra cum baronibus suis voluit humiliter consedere. Post triduum vero lætificatus plurimum de jucunda visione ipsius pontificis, et largitis magnis muneribus sibi et fratribus suis, cum lætitia recessit ab eo. Pontifex autem, facta dedicatione majoris altaris prædicti monasterii, versus Turonem iter arripuit, et ad ipsam civitatem circa festum beati Michaelis cum omni prosperitate, Domino auxiliante, pervenit; ibique cum fratribus suis moram diutius fecit, et Nativitatem Domini solemniter celebravit. Adventante autem Septuagesima, colloquium habiturus ad Parisiensem civitatem accessit. Sed antequam civitatem ipsam intraret, rex tanquam pius et mitis, cum baronibus et militibus suis per duas leucas ei occurrit. Quo viso, statim descendit, et ad strengam ipsius festinanter concurrens, humiliter deosculatus est pedes ipsius, et statim ad oris oscula cum devotione fuit receptus. Deinde simul alacriter procedentes intraverunt prædictam civitatem, occurrente ipsi pontifici clero cum maxima et decora processione, deduxerunt eum in gaudio et jubilatione ad majorem ecclesiam. Mansit autem in ipsa civitate per totam Quadragesimam, et Paschale festum inibi celebravit. Et quoniam tempus concilium celebrandi imminerebat, quod in octavis Pentecostes Turonis convocaverat, exivit de Parisiis, et transiens per Carnotum ad Turonis civitatem celebri-

(19) M. Hng.

(20) M. ræ vestro non legit.

ter (21) remeavit. Anno igitur Dominicæ Incarnationis 1164, Indictione x, anno iv sui pontificatus, xiv Kalendaris Junii, sæpeditus Alexander papa in ecclesia Sancti Mauriti Turonis concilium celebravit, in quo interfuerunt secum cardinales numero decem et septem, episcopi centum viginti quatuor, abbates quadringenti decem et quatuor, et aliorum tam clericorum, quam laicorum maxima multitudo; in quo mirum apostolica constituta roborata sunt, et hæc nova capitula promulgata.

Capitula promulgata in concilio Turonensi.

Majoribus Ecclesiæ beneficiis in sua integritate manentibus, indecorum nimis videtur, ut minores clericorum præbendæ recipiant sectiones. Idcirco sicut in magnis, ita quoque in minimis membris suis, ut firmam habeat Ecclesia unitatem, divisionem præbendarum, aut dignitatum permutationem fieri prohibemus. Plures clericorum, et (quod mœrentes didicimus) eorum quoque, qui præsens sæculum professione vocis et habitu reliquerunt (22), dum communes usuras, quasi manifestius damnatas exhorrent, commodata pecunia indigentibus, possessiones eorum in pignus accipiunt ultra sortem. Idcirco generalis concilii decernit auctoritas, ut nullus amodo constitutus in clero, vel hoc, vel aliud usuræ genus exercere præsumat. Et si quis hactenus alicujus possessionem data pecunia sub hac spe in pignus accepit, si sortem suam, deductis expensis, de fructibus jam recepit, absolute possessionem restituat debitori. Si autem aliquod munus habet, eo recepto, possessio libere ad Dominum revertatur. Quod si post hujusmodi constituta in clero quisquam extiterit, qui detestandis usurarum lucris insistat, ecclesiastici officii periculum patiat, nisi forte beneficium Ecclesiæ fuerit, quod redimendum ei hoc modo de manu laica videatur. Quamvis grave nimis, et divini dignum animadversione iudicij habeatur quod laici quidem, quod sacerdotum est, in ecclesiasticis rebus usurpant, majorem inde formidinem iniecit ac dolorem, quod fomitem sui erroris in ipso Deo dicuntur aliquoties invenire, dum quidam fratrum et coepiscoporum nostrorum, aliorumque prelatorum Ecclesiæ decimas eis, et Ecclesiarum (23) dispensationes indulgent, et in devia eos mortis impellunt, qui prædicatione ipsorum ad vitæ viam fuerant revocandi. De quibus dicit Dominus per prophetam: *Peccatu populi mei comedunt, et ad iniquitates provocant animas eorum (Ose. iv)*. Unde statuimus, ut si quis alicui laico in sæculo remanenti ecclesiam, decimamve concesserit, a statu suo, tanquam arbor, quæ inutiliter terram occupat, succidatur, et donec emendet, ruinæ suæ subjaceat, dolore (24) prostratus.

In partibus Tolosæ damnanda hæresis dudum emerit, quæ more cancri paulatim ad vicina loca diffundens, per Vasconiam, et alias provincias quamplurimos jam infecit, quæ dum in modum serpentis infra suas revolutiones absconditur, quanto serpit occultius, tanto gravius Dominicam in simplicibus demolitur. Unde contra eam episcopos, et omnes Domini sacerdotes in illis partibus commorantes vigilare præcipimus, et sub interminatione anathematis prohibere (25), ne, ubi cogniti fuerint illius hæresis sectatores, receptaculum quisquam eis in terra sua præbere, aut præsidium impertiri præsumat. Sed nec in venditione, aut in emptione aliqua cum eis communio habeatur, ut solatio saltem humanitatis amisso ab errore viæ suæ respicere compellantur. Quisquis autem contra hæc venire tentaverit, tanquam princeps

(21) A. *celeriter.*

(22) A. et M. *secundum confessionem vocis, et habitum, etc.*

(23) A. et M. *et ipsarum Ecclesiarum, etc.*

iniquitatis eorum anathemate feriatur. Illi vero si deprehensi fuerint, per Catholicos principes custodiæ mancipati, omnium bonorum amissione contententur. Et quoniam de diversis partibus in unum latibulum crebro conveniunt, et præter consensum erroris nullam cohabitandi causam habentes, in uno domicilio commorantur, talia conventicula et investigentur attentius et si inventa fuerint, canonica severitate vententur.

Quoniam enormis quædam consuetudo in quibusdam locis contra sanctorum Patrum constitutiones invaluit, ut sub annuo pretio sacerdotes ad Ecclesiarum regimen statuatur, ne id fiat modis omnibus prohibemus, quia, dum sacerdotium sub hujusmodi mercede venale disponitur, ad æternæ retributionis præmium consideratio non habetur.

Non satis utiliter in populo avaritia redarguitur, si ab iis, qui in clero constituti videntur, et præcipue qui contempto sæculo religiosorum nomen profitentur et regulam, modis omnibus non cavetur. Prohibemus igitur, ne ab iis, qui ad religionem transire voluerint, aliqua pecunia requiratur, neve prioratus, aut capellanæ quelibet monachorum, aut clericorum annua distractione vendantur, neque ab eo cui regimen ipsarum committitur, pro earum commissione ullum pretium exigatur. Hoc autem Simoniacum esse sanctorum Patrum auctoritas manifeste declarat; unde quisquis hoc decreto (26) præsumpserit attentare, tam qui dederit quam qui acceperit, partem se cum Simone non dubitet habiturum. Pro sepultura quoque, chrismatibus et olei sacri perceptione, nulla cujusdam pretii exactio intercelat, neque sub obtentu alicujus consuetudinis reatum suum aliquis tuatur, quia diuturnitas non minuit peccatum, sed auget.

Quia in quibusdam episcopatibus decani quidam, vel archipresbyteri ad agendas vices episcoporum, seu archidiaconorum, et terminandas causas ecclesiasticas sub annuo pretio constituuntur, quod ad sacerdotum gravamen, et subversiones judiciorum non est dubium redundare, id ulterius fieri districtius prohibemus. Quod si fecerit, removeatur a clero, Episcopus quoque, qui hoc in sua diocesi sustinuerit, et ecclesiastica judicia sua patitur dissimulatione perverti, canonica distractione plectatur.

Non magnopere antiqui hostis invidia intrinseca membra Ecclesiæ præcipitare laborat, sed manum mittit ad desiderabilia ejus, et electos quoque (27) nititur supplantare, dicente Scriptura: *Esca ejus electæ (Habac. i)*. Multo enim siquidem casum operari se reputat, ubi pretiosius aliquid membrum Ecclesiæ sua fuerit calliditate detractum. Inde mirum est, quod se in angelum lucis more solito transfigurans sub obtentu languentium fratrum mendendi corporibus, et ecclesiastica negotia fidelius pertractandi, regulares quosdam ad legendas leges, etiam confectiones physicas ponderandas, de claustris suis educit, unde ne sub occasione scientiæ spirituales viri mundanis rursus actionibus involvantur, et interioribus ex eo ipso deficient, ex quo se aliis putant in exterioribus providere: De presentis assensu statuimus, ut nullus omnino post votum religionis, post factam in aliquo religioso loco professionem, ad physicam, l'gesve mundanas legendas permittatur exire. Si vero exierit, et ad claustrum suum infra duorum mensium non redierit, sicut excommunicatus ab omnibus evitetur, et in nulla causa, si patrocinium præstare tentaverit, audiatur. Reversus autem, in choro, capitulo, mensa et cæteris ultimus fratrum semper existat,

(24) A. et M. *et dolore non legunt.*

(25) A. *prohibemus.*

(26) A. et M. *de cætero.*

(27) A. *clericos quoque.*

et nisi ex misericordia forsan apostolice sedis tollis spem promotionis amittat. Ad hæc ordinationes factas ab Octaviano, et aliis schismaticis et hæreticis evacuamus, et irritas esse censeamus.

Celebrato itaque concilio, dominus Alexander papa responsum a prædictis regibus tale recepit, ut si moram in aliquo loco regnorum suorum assiduam facere vellet, eligeret villam, seu civitatem, quæ sibi magis placere deberet. Unde factum est, quod ad civitatem Senonensem moraturus accessit, quoniam ipsa metropolis vix famosa erat, ac fertilis, et adventibus (28) opportuna. In quo loco a Kalendis Octobris usque ad Pascha secundi anni moram diutnam faciens, universalis Ecclesie negotiis pro sui officii debito curam et diligentiam jugiter habuit.

Eodem tempore infelicis memorie Octavianus hæresiarcha infirmatus est apud Lucam, ubi circa festum Paschale impoenitens et excommunicatus de hoc mundo migravit ad inferos, licet a quibusdam dictum fuerit quod sacerdotem Catholicum vocaverit, qui prohibitus a schismaticis ad eum intrare non potuerit. Cujus detestandum obitum supradictus Imarus (29) Torculanus, unus ex principalibus (50) consociis ipsius jamdiu prævererat, et apud Cluniacum pessimam mortem incurrerat. Tunc de quatuor falsis fratribus, qui ab Ecclesie unitate in animarum suarum perniciem recesserant, non remanserunt, nisi duo tantummodo summantia membra, Josnes videlicet de Sancto Martino, et Guido Cremensis, qui se in luctu et dolore nihilo affigebant. Et quidem non modicum trepidantes ubi non erat timor, dicebant ad invicem: *Si elegerimus ad Alexandrum converti, forte non recipiet nos absque intolerabili opprobrio et confusione perpetua. Quod si reciperet nos, postmodum faceret de nobis istud idem quod fecit Innocentius papa de cardinalibus illis qui contra eum cum Petro Leonis steterunt.* Quocirca desperantes ab Ecclesia recipi, vocaverunt ceteros schismaticos clericos et laicos, tam de Italia quam de Alamannia, qui ad sepeliendum Octavianum ibidem convenerant. Omnes igitur in unam pariter congregati, sicut obstinati et perfidi, prædictum Guidonem Creniensem super se levaverunt secundum idolum, et ad ejus vestigia se incurvantes, adoraverunt eum. Et statim ad imperatorem tunc in Alamannia existentem festinaverunt miserunt, ut abominandum eorum factum auctoritate imperiali confirmaret, et ne ab Alexandro confunderentur, auxilii sui potentia tam per imperiales litteras, quam per honoratos nuntios festinaverunt juvaret. Imperator vero ubi de morte Octaviani certitudinem habuit, non modicoriter mœtus et tristis effectus est, sed ne in malo proposito suo superari videretur et vinci, tantæ iniquitati, Dei timore postposito, absque dilatione immediate consensit, et extinctum schisma, quantum potuit, resuscitare omnimode studuit. Ad majorem vero suæ damnationis cumulum, ut Catholicos fortiter detereret, et complices suos in malitia ipsa adderet fortiores, addens peccatum peccato, juravit ore proprio super sancta Evangelia quod prædictum Guidonem ejusque successores Catholicos, et Alexandrum atque successores ipsius schismaticos semper teneret. Id ipsum quoque viros ecclesiasticos, quoscumque coercere potuit, nihilominus jurare coegit. In quo execrabili facto quid aliud conatus est, nisi Ecclesiam Dei dividere? Sicut enim in Symbolo continetur, omnis Catholicus Christianus non in duas, sed in unam sanctam apostolicam Ecclesiam credit, et singulis diebus Dominicis decantat, et confitetur: unde alibi scriptum est: *Una est columba mea, perfecta mea, una ma-*

tris suæ, electa genitricis suæ (Cant. vi). Itane Ecclesie unitatem heatus Paulus apostolus docet, et sacramentum unitatis ostendit, dicens: *Unum corpus, et unus spiritus; una spes vocationis nostræ, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus* (Ephes. iv).

Hanc igitur Ecclesie unitatem non tenens Fredericus imperator, tenere se fidei credit. Qui cathedram Petri deserit, super qua fundata est Ecclesia, quomodo se in Ecclesia esse confidit? Sicut enim non potuit evadere quisquis extra arcam, in qua Noe fuit, sic et qui ab Ecclesia fuerit foris, evadere nullatenus poterit. Præterea illud ad memoriam diximus revocandum, quod priusquam ad colloquium regis Francorum imperator ipse accederet, post destructionem Terdonæ, et Mediolani, et Cremonæ, totam Lombardiam in tantam servitutem redegerat, ut non solum alia eorum bona violenter auferret, sed etiam, quod inter paganos absque capitali pœna non præsumitur, ministeriales ipsius, uxores, et filias eorum diriperent, et impune abuti non formidarent. Pro iis ergo, et aliis importabilibus malis Veneti cum Veronensibus, Paduanis, Vicentinis, et cum tota sibi adjacente Marchia occulte se convenerunt, et super tantis oppressionibus diutius conferentes, tandem pariter juraverunt, quod salvo imperii antiquo jure nihil amplius de cætero facerent prædicto imperatori, nisi quod ab antiquis antecessoribus suis ejus decessoribus, Carolo videlicet atque aliis orthodoxis imperatoribus constat exhibitum. Quibus unanimitè associatis, et jurjurandi religione astrictis coeperunt loca sua paulatim munire, Teutonicorum insolentiam coercere, et quos inveniebant sibi rebelles audacius propulsare. Quod postquam in auribus ejusdem imperatoris insonuit, in iram nimis exarsit, et statim collecto exercitu, cum Papiensibus, Cremonensibus cæterisque Lombardis, de quibus videbatur confidere, adversus eosdem Veronenses pugnaturus processit. Econtra Veronensis societas cum maxima multitudine armatorum extra civitatem, de sua justitia plene confidens, intrepida exivit, et tentoria sua non longe a papilionibus adversæ partis audacter collocavit. Cum autem utrinque ad prælium committendum parati existerent, imperator animos Lombardorum, qui secum venerant, propitios adversæ parti præcognoscens, non mediocriter timuit, et non sine verecundia et multa confusione de campo exivit, nec certamen cum eis inivit, sed terga vertens aufugit. Ab eo igitur tempore Italice civitates omnino suspectas habuit, a quibus potius timeri voluit quam amari. Unde factum est quod de consilio marchionum et comitum atque capitaneorum qui erant civitatibus odiosi, arces inexpugnabiles et alias munitiones fortissimas in manibus suis recepit, et per Teutonicos fideliores sibi detineri, et diligentius custodiri fecit. Constituit etiam Teutonicos principes, ac dominatores super Lombardos, ac custodes, ut de cætero ejus voluntati resistendi locum habere nullatenus possent. His itaque pro sua voluntate dispositis et ordinatis, ad colloquium regis Francorum, sicut supra diximus, secure transmisit et exiit ad partes Alamannie remeavit. Rebus itaque hoc modo se habentibus, cum civitates Lombardie, quæ inferius adnotantur, intentionem et propositum ejus imperatoris contra se omnino amarum, et pessimum certis indicis cognovissent, nullum aliud evadendi certum consilium invenerunt, nisi ut omnes pro tuenda libertate sua, cum civitate Veronensi contra omnes firmiter starent, et seipsos alterutrum pariter adjuvantes, necessaria sibi solatia et auxilia exhiberent. Aggregatæ sunt ergo Veronensi hæc civitates, in primis Cremona videlicet ac populus Mediolanensis extra

(28) M. adimentionibus.

(29) A. et M. Igarus.

(50) A. et M. principibus.

mœnia suæ illutæ civitatis ab ipso imperatore positus, Placentia quoque, Brixia et Pergamum. Crevit igitur repente societas ipsa in immensum, et facta est firma et fortis. Aliæ vero civitates Italiæ videntes hæc, lætabantur in cordibus suis, et licet imperatori præ nimio timore ad oculum obedi-
rent, corde et animo cum prædictis (31) civitatibus erant.

Dum autem hæc agerentur, defunctus est Romæ Julius Prænestinus episcopus, Alexandri papæ vicarius, et in loco ejus Jo. presbyter cardinalis Sanctorum Joannis et Pauli est subrogatus, ad cujus utique comonitionem populus Romanus ex maxima parte Alexandro papæ consuetam fidelitatem pecunia non modica mediante juravit, et senatum juxta voluntatem et arbitrium ejus innovando constituit. Ecclesiam quoque beati Petri, et comitatum Sabineusum, quæ tunc a schismaticis per violentiam imperatoris (32) detinebantur occupata, in manibus ejusdem vicarii nihilominus reddidit. Unde factum est quod tota fere Urbs ad honorem et servitium papæ Alexandri pacifice detinebatur ab eodem vicario. Habito itaque consilio cum Ecclesiæ fidelibus, tam clericis quam laicis, de revocando pontifice ad sedem beati Petri et Lateranense palatium, nuntios ad eum et litteras in partibus Galliarum apud Senonas existentem transmisit, orans, et petens ab eo ex parte totius cleri, et populi Romani, atque fidelium suorum, quatenus ad primam sedem suam et populum spiritualem (33) sibi commissum, dignaretur reverti. Ecclesiæ namque principatus, et regimen in ipsa Urbe non ab alio, sed ab ipso Domino, est procul dubio constitutum, ut quæ gentilitatis opere (34) cunctis gloriosior fuerat, eadem quoque divino consilio in Christianæ fidei revelatione magisterii dignitatem præ omnibus obtineret. Sed multi quidem huic divinæ dispositioni resistere, et adversus eam conati sunt calcaneum elevare; nullus tamen, Domino protegente, potuit prævalere: *Unde oportet, charissime Pater et domine, ut in hac parte non tantum nobis, sed omnibus Ecclesiæ et populi Italiæ salubriter consulatis, qui de reversione vestra in eadem Urbe, et sessione in beati Petri cathedra pacem sibi sperant auctore Domino provenire, et orbi universo tranquillitatem.*

His itaque auditis et intellectis, pontifex de sua reversione ad Urbem cum episcopis, et cardinalibus spatiose loquens, licet multa imminere sibi gravia et difficilia prævideret, post consilium tamen regis Francorum, et alterius regis Anglorum, necnon et episcoporum Galliarum, prædicto vicario certum de suo reditu dedit responsum, statimque se ad iter ipsum festinanter accinxit. Celebrato itaque Pascha exivit a Senonis, et transiens per Parisius, et Burturicas, et Anicium, post festum apostolorum ad Montem Pessulanum incolens per Dei gratiam remeavit. Paratis ergo navibus et aliis, quæ ad navigandum necessaria videbantur, infra octavas Assumptionis beatæ virginis Mariæ cum fratribus suis mare intravit, et immensam pelagi vastitatem non sine multo discrimine transcendens, ad civitatem Messanam prosperis velis applicuit. Quod postquam in aurius recolendæ memoriæ Guillelmi Christianissimi regis Siciliæ apud Panormum insonuit, eundem pontificem, tanquam Patrem, et dominum suum, a quo patrimonium Siciliæ et totam aliam terram suam tenere dignoscitur, diguo ipsum cum honore tractari, et magna sibi munera præsentari studuit. Ad vehendam quoque ipsius venerandam personam, galeam unam rubeam, et ad opus episcoporum et cardinalium quatuor jussit studiosissime præparari. Rueginum quo-

que archiepiscopum et alios magnates cum ipso pontifice destinavit, qui eum gloriose conducerent, splendide procurarent et usque ad urbem Romanam gloriose deferrent. Movit ergo a Messana beatus Alexander papa in mense Novembris, et transiens per Salernum atque Gajetam, fauces Tiberis in festo Sanctæ Cecilie, suffragantibus beatorum apostolorum Petri et Pauli meritis, ingressus est, et Ostiam, ubi ea nocte ductore Domino cum fratribus suis quievit, sanus et incolumis pervenit. Mane autem facta, senatores cum nobilibus et magna cleri et populi multitudo, ex Urbe honorifice occurrerunt, exhibentes sibi, tanquam animarum suarum pastori, obedientiam debitam et consuetam reverentiam; et exinde cum ramis olivarum usque ad Portam Lateranensem cum omni gaudio et lætitia conduxerunt. Ibi quoque totus Urbis clerus de more solemni indutus, ejusdem pontificis jamdiu desideratum præstolabatur adventum. Ibi convenerant Judæi ex more legem suam deferentes in brachiis; ibi concurrerant signiferi cum bandis, stratores, scriarii, iudices cum advocatis, et non modica ejusdem populi multitudine. Quid plura? Inchoata processione decora et concrepantibus undique altisonis vocibus, cum tanta gloria et exultatione deductus est ad patriarchium Sancti Salvatoris et Lateranense palatium, cum quanta nullus Romanorum pontificum a longis retro temporibus recollecti fuisse receptus. Acta sunt hæc anno Dominicæ Incarnationis 1165, indictione xiii, ix Kalendas Decembris, pontificatus vero ipsius papæ anno vi.

Dum autem in urbe Roma hæc agerentur, et dominus Alexander papa in Beati Petri cathedra, tanquam Christi vicarius, resideret, Guido Cremensis et ejus complices valde turbati sunt atque confusi, quoniam timor et tremor apprehendit eos. Catholici vero, licet a Friderico imperatore multas tribulationes toleraverint pro justitia, lætabantur tamen de prosperis Ecclesiæ successibus et nimia confusione schismaticorum. Lombardorum quoque societas contra Ecclesiæ adversarios et libertatis suæ impugnatores, intrepida persistebat, disponens universa, quæ ad tuitionem sui utiliora esse prospiciebat, et ut imperatoris calliditates et machinationes, quæ in confusionem Lombardorum paraverat, destruere posset, operam et studium pro viribus impendebat. Unde factum est quod Veronenses et Paduani, tanquam viri bellicosos et libertatis propriæ amatores, ut imperatoris adventum per partes suas penitus disturbarent, et in posterum sibi, et toti patriæ salubriter providerent, munitissimum Castrum Rivuli et Appendicium (35) arcem in manu forti aggressi sunt, et viriliter expugnantes funditus destruxerunt.

Eodem tempore idem imperator exercitum congregavit, et tertia vice per Valcamonicam ex insperato Lombardiam ingressus, castrametatus est in territorio Brixisiensi. Et, licet Lombardorum civitates valde haberet exosas et nulla ratione in ipsis confideret, quia tamen contra eum omnes simul convenerant, non erat ei tutum offensionem quamlibet eis, vel molestiam irrogare. Ideoque feritatem, quam gerebat in corde, dissimulans, blandum se omnibus, et hilarem demonstrabat, et ad ejus præsentiam, sicut ad tanti principis aspectum nobilium et civium turmæ, prout solet fieri, jugiter accedebant, et honorem sibi debitum et consuetam reverentiam exhibebant. Processit itaque versus Ferrariam, et cum omni pace venit juxta Bononiam, ubi aliquandiu pro sui exercitus lassitudine morari disposuit. Interim vero aliquos de magnatibus suis præmisit in Tusciam, ut auxilium et vires præstarent Guidoni Cremensi, quem denuo in idolum cou-

(31) A. et M. cæteris.

(32) A. imperatorum.

(33) A. specialem.

(34) A. et M. tempore.

(35) A. Appendii.

tra Deum erexerat, et papæ Alexandro atque Romanis gravamina et læsiones, quas possent, inferre studeret. Ipse vero cum exercitu suo ad Anconam descendit. Et quia imperator Græcorum, data immensa pecunia, civibus ejusdem loci civitatem ipsam detinebat per violentiam occupatam, ut injuriam sibi et imperio suo illatam posset ulcisci, eam obsedit et expugnare omnimodis nitebatur. Porro ejusdem imperatoris barbaries, quam in Tusciam destinaverat, propter dissensiones et guerras, quæ inter Pisanos et Lucenses emergerant, ita universos perterruit, et imperiali dominio subjugavit, quod in urbe Romana fere nullus reperiebatur, qui resistere imperialibus jussis auderet. Tunc circumpositæ Urbi civitates et capitanei a Teutonicis invasæ sunt, et a consueta Beati Petri fidelitate atque dominio separate. Sic itaque totam terram ipsam multis deprædationibus et incendiis, atque aliis oppressionibus prædicti nefarii devastarunt. Ipsam quoque civitatem matrem Romam cum viribus armorum subjicere imperatori non possent, pecuniarum largitione, ut adimpleretur antiquorum Scriptura, non absque re tentaverunt corrumpere. Et quia Roma, si inveniret emptorem se venalem præberet, non defuerunt multi ex eodem populo qui, suscepta pecunia, Guidoni hæresiarchæ et imperatori contra omnes homines fidelitatem jurare præsumerent. His itaque gravibus malis undique increbrescentibus, benignus pontifex eundem populum affectu paterno frequenter commouit, ut cum ipso et Ecclesia unum saperent, et vicinas civitates, atque capitaneos pacifice revocarent, et sibi astringerent, atque pro defendenda Ecclesia, et civitate contra fortissimum adversarium unanimiter starent. Obtulit etiam eidem populo Ecclesiæ pecuniam expendendam in ipso facto secundum Ecclesiæ facultatem. Sed, peccatis exigentibus, nihil cum eo potuit efficere, qui se utrique parti simul placere et cum nulla fideliter ambulabat. Quia ergo neque pastoris vocem intelligere, neque superventuras calamitates voluit præcavere, divinam ultionem juste incurrit, cum personarum simul et rerum proprietatem perdere meruit. In diebus illis, cum adhuc Fridericus imperator obsideret Anconam, societas Lombardorum in libertatis suæ soliditate fortius roborata dignum duxit, ut Mediolanenses in civitatem suam, Domino auxiliante, rediret, et diruta mœnia, suffragantibus beati Ambrosii meritis, studiosius repararet. Ad majorem quoque suæ operationis stabilitatem Laudam, quam ipso imperator in oppressionem aliarum civitatum noviter transtulerat in loco munitissimo, eisdem Mediolanensibus amicabili fœdere sociavit et arctioris vinculo amoris astrinxit. Præterea, episcopos et alios Ecclesiarum prælatos, schismaticis et intrusis eum opprobrio expulsis, per omnes civitates et episcopatus suos, Domino cooperante, constituit. Unde, licet imperator usque ad præcordia tristaretur, potius elegit hæc ad tempus dissimulanter tolerare, quam causam suam vacillantem in præsentem deteriorare facere.

Eodem tempore fidelis et devotus Ecclesiæ Romanæ filius Guillelmus, illustris et gloriosus rex Sicilia, cujus animam Domino commendamus, apud Panormum in paco defunctus est. Cui itaque sicut in regno, ita in eadem fidelitate et devotione Guillelmus major ejus filius, Domino auctore, successit. Per idem quoque tempus Emmanuel magnus et excelsum Constantinopolis imperator, sciens molestias et gravamina quæ prædictus Fridericus venerando papæ Alexandro contra Deum et omnem justitiam conabatur inferre, misit ad urbem Romanam Jordanum, imperii sui sebaston, filium Roberti quondam Capiani principis, ad subventionem et servitium ejusdem pontificis. Veniens autem idem sebasto humiliter se inclinavit eidem pontifici, et oblatas ad pedes ejus magnis et pretiosis muneribus,

omnia, quæ acceperat in mandatis, diligenter sibi exposuit. Sed inter cætera unum principale continebatur, quod Deo et hominibus apparebat valde acceptum. Asseruit enim quod idem imperator Ecclesiam suam unire volebat, sicut melius antiquitus fuit, cum matre omnium Ecclesiarum sacrosancta Romana Ecclesia, ut sub una divinæ legis observantia et uno Ecclesiæ capite uterque clerus ac populus, Latinus videlicet atque Græcus, perpetua firmitate persisteret. Nihilominus quoque petebat ut, quia occasio justa et tempus opportunum atque acceptabile se obtulerat, Romani imperii a sede apostolica sibi redderetur, quoniam non ad Friderici Alamanni, sed ad suum jus asservit pertinere. Ad quod opus perficiendum tantas auri argentique opes, et fortium virorum potentiam se largituros firmiter spondebat, quod non solum Romam, sed et totam Italiam ad Ecclesiæ servitium, et restituendam sibi Ecclesiæ coronam habere absque dubio poterit. Quod verbum licet nimis difficile videretur, et de multa deliberatione opus haberet, utile tamen visum est, ut pontifex, habito cum fratribus suis, ac fidelioribus viris ipsius Urbis consilio, episcopum Ostiensem et cardinalem Sanctorum Joannis et Pauli pro causa ipsa tractanda de latere suo cum prædicto sebasto a. l. ejusdem imperatoris præsentiam destinaret.

In septimo anno pontificatus ipsius, populus Romanus inter alios vicinos Albanenses et Tusculanos habere cœpit exosos, tum quia pro instante malit a temporis Teutonicis adhærebant, tum quia se ab ipsis Romanis juxta exactionis eorum nimietatem non redimebant. Unde cum inter eos emulationes auferentur et crescerent, populus ipse in mense Maio, cum messes albescunt, contra prohibitionem sui pastoris adversus Raynonem dominum de Tusculano in omni fortitudine sua exivit communiter armatus. Et procedens in terram ejus, non solum vineas et segetes cum arboribus hostiliter devastavit, sed etiam muros Tusculanæ civitatis nihilominus destruere laborabat. Sed quoniam idem Rayno tantæ fortitudini per seipsum resistere non valebat, nec terram suam tueri, necesse habuit ut ad auxilium imperatoris confugium faceret. Misit itaque imperator celeriter ad subventionem et presidium ejusdem Raynonis fortium bellatorum immensam multitudinem, ut et Tusculanum populum defenderet, et Romanorum insolentiam coerceret. Postquam vero illa Teutonicorum sæva barbaries, quæ in armis semper consueverat militare, ad Tusculanum pervenit, videns populorum Romanorum esse multum, se ad bellum perperam ordinatum, animum et audaciam sumpsit, ut cum eo absque mora in campo haberet conflictum. Appropinquantibus ergo partibus, post horam nonam repente clamor utrinque vehemens ad sidera tollitur, et strictis mucronibus hostes in hostes nimis atrociter irruunt. Sed in primo congressu populus Romanus irrecoverabiliter corrui et per campostria atque convallium devia ita impie contritus atque delapsus est, quod de tanto agmine tertia pars vix evasit. Ea igitur nocte factus est in tota Urbe subitaneus dolor et ululatus magnus, inaudita calamitas, insatiabilis luctus et irreparabilis jactura virorum et rerum. Quippe ab eo tempore, quo Annibal Romanos apud Cannas devicit, tantam Romanorum stragem nullus recollit existitasse. Sed, quamvis in tam gravi mœstitia et communi dolore pontifex ipse a fletu et lacrymis se nullatenus potuerit cohibere, videns tamen civitatem virorum simul et armorum presidio desolatam, ut ilius consilium celeriter habuit, de vigilantia custodia Urbis et debiliu reparacione murorum, atque de auxilio ab intrinsecis conferendo.

Hostes vero pro adepta palma victoriæ nimium exultantes, non fuerunt contenti victoria ipsa, sed adjunctis sibi Tiburtinis, Albanensibus, Campanis et cæteris circumpositis, illico festinarunt ad

Urbem, et destruentes universas munitiones. et omnes segetes usque ad fluvium Tiberis, circumdederunt usque ad portas eandem Urbem. Imperator vero, ubi tantam Romanorum occisionem cognovit, reliquit Anconam, et veniens ad exercitum suum non sine magno exercitu castrametatus est in Montemalo, xiv Kalendas Augusti. Altera autem die, videns congregatam sui exercitus innumeratam multitudinem, descendit in fortitudine gravi usque ad portas castelli Sancti Angeli, ibique atrocissimum dedit assultum et frequentes impetus. Sed quia summi pontificis familia, quæ alio nomine vocatur Masnada, in faciem sibi per orationem beati Petri fortiter atque viriliter restitit, nihil ea die, nisi detrimentum suorum et confusionis ignominiam reportavit. Unde in majori furore commotus ecclesiam Principis apostolorum, quæ a fidelibus Ecclesiæ in custodia tenebatur, cum balistis et sagittariis violenter aggressus est. Sed cum eam expugnare non posset. postposita reverentia Dei et ejusdem regni cælorum clavigeri, tanquam sacrilegus et profanus ignem fecit apponi. Custodes vero ecclesiæ formidantes, ne tota ecclesiæ fabrica incendio solveretur, post combustam Sanctæ Mariæ in Turri ecclesiam, cum æneis portis et vicinis porticulis, Beati Petri basilicam in manu et potestate scævientis principis traliderunt. Hæc igitur, et alia immincentia mala cum beatus pontifex consideratione sollicita prævideret, post illud excidium populi, quod exigentibus peccatis acciderat, dimisso Lateranensi palatio cum fratribus suis, et eorum familiis ad tutas domos Frangepanum descendit, et apud Sanctam Mariam novam, et Chartulariam, atque Colosseum se cum eis in tuto recepit. Ibi pro incumbente malitia imperatoris quotidianus episcoporum et cardinalium fletus conventus, tractabantur causæ et responsa dabantur.

In diebus illis prædictus rex Siciliæ audiens quomodo sævus ille Ecclesiæ persecutor Romanus teneret obessam, timens ne in persona domini sui papæ Alexandri aliquid gravioris periculi posset accidere, misit ad eum duas veloces galeas cum pecunia multa, præcipiens earum comitibus, ut ad pontificem niterentur accedere, et assignata ei pecunia, personam ipsius ac fratrum suorum in galeis ipsis reciperent, et de potestate ipsius Friderici, et exspiratione (36) omnium schismaticorum eriperent. Contigit ex insperato, ut galeæ per Tiberis alveum ascenderent et ad Sancti Pauli ecclesiam applicarent. Missa itaque insinuatione ad aures summi pontificis, duciore viro egregio Olone Frangepane, comites galearum cum pecunia, quam ferebant, ad vestigia ejusdem præsulis accesserunt. Tunc venerabilis pontifex super iis gratias omnipotenti Deo referens, et pecuniam ipsam de benignitate suscepit, et nuntios tam devotissimi principis secum per octo dies affectu paterno detinuit. Habito autem in causa Ecclesiæ ac civitatis consilio, galeas ipsas ad eundem regem beati Petri devotissimum, et speciale filium cum gratiarum actione præmisit, præmittens cum eis duos ex fratribus, M. videlicet Sancti Georgii, et P. Sanctæ Mariæ in Aquiro diaconibus cardinalibus ad partes Sancti Germani. Ipse vero de suscepta pecunia partem dedit fidelibus Ecclesiæ Frangepambus et filiis Petri Leonis, ut strictus obligati ad invicem sese fortius adjuvarent, et ad defendendam civitatem populum manutenerent, et robustius animarent. Pro custodia vero Urbis partem ejusdem pecuniæ ad singulas portas paterna benignitate transmisit. Cum autem cives Romani adversus Fridericum fortius solito starcut, et ei quotidie graviora damna ferrent, videns quod adversus eos virtute armorum prævalere non posset, tanquam vulpes

A callida convertit se ad consueta perspicacioris astutiæ argumenta. Misit itaque ad episcopos et cardinales per Conradum Maguntinum archiepiscopum, qui ad eum ex permissione Alexandri papæ iverat, pacis verba in hunc modum: *Si vos apud Alexandrum effeceritis, quod salva ejus omni ordinatione cesset a papatu, ego cessare faciam Guidonem Cremensem, et tunc insimul conveniant omnes ecclesiasticæ personæ, et tertiam personam in summum pontificem libere eligant; ego autem reddam Ecclesiæ firmam pacem et ulterius de causa electionis Romani pontificis nullatenus me intromittam.* Populo quoque Romano propter hoc promittebat omnes captivos suos se rediere, et quidquid residui eorum spoliis appareret. Quod verbum ita populo favorabile fuit, ut omnes id faciendum esse unanimiter collaudarent. Dicebant enim quod pro redimendis ovis suis domus papa majora deberet facere, quam papatum relinquere. Episcopi vero et cardinales deliberato consilio una voce ipsi Friderico firmissime responderunt, dicentes: *Non est nostrum judicare summum pontificem, quem suo Deus judicio reservavit, quoniam, ut attestat Scriptura: Non est discipulus super magistrum (Luc. vi).* Cum igitur populus vehementer instaret pontifici, ut petitio sua manciparetur effectui, pontifex utiliora Ecclesiæ prospiciendo secretum cum paucis fratribus verbum faciens, ab oculis eorum evanuit. Sed, propitiante Domino, in tertia die visus est prandere cum sociis ad radicem Montis Cyrclegi ad fontem, qui est tunc papalis est appellatus. Procedens ultra fluvium Legulæ, et undique ad eum tam clericorum quam laicorum frequentia concurrente, per Terracinam, et Gajetam cum gaudio et lætitiâ transiens, ad patrimonium tandem Beneventanum cum episcoporum multitudine Domino favente pervenit. Fratres vero, qui post eum in Urbe remanserant, secuti sunt ejus vestigia, et suo capiti tanquam membra sui corporis adhæserunt.

Fridericus autem ubi Alexandrum papam cognovit exiisse Urbe, et ejus insidias evasisse, contristatus est nimis, timens ne totum orbem contra se commoveret et ad ipsius jacturam majores sæculi principes provocaret. Sed, quoniam in cunctis actibus suis omnipotentis Dei et beati Petri mansuetudinem et patientiam, sicut homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, non cognovit, iratus est ei Dominus cum beato Petro, cujus Ecclesiam incendere, Dei timore postposito, non abhorruit. Immisit enim tantam subitanæ mortis pestilentiam in ejus exercitum, ut infra septem dierum spatium fere universi majores ipsius principes, qui secum Ecclesiæ adversabantur, morte subitanea corruerent, et miserabiliter morerentur, de quorum numero paucos famosiores duximus nominandos. Fridericum Bavarie ducem; H. (37) comitem de Nasove, Borchardum comitem de Alremont, H. (38) comitem de Lipia, R. cancellarium, Ecclesiæ Coloniensis intrusum, et L. fratrem ejus, comitem; episcopum Verdensem, pertinacem schismaticum. Reliqui vero barones et milites, ac cætera pugnatorum maxima multitudo cum languere et nullum sanitatis possent remedium invenire, spiritum miserabiliter exhalabant, quorum cadavera usquequaque inhumata jacebant. Quid plura? tantus subitanæ mortis timor universos invaserat, ut beatum se crederet, qui quomodocumque castra posset exire, et ad proprium confugium facere. Tunc idem Fridericus divina se manu percussum fore intelligens cum Romanis utcumque composuit, et viii Idus Augusti non sine manifesta confusione recessit. Mortalitatatis tamen pestilentia ipsam nihilominus sequebatur, et cum in antea procedere

(36) A. expugnatione.

(37) M. Henricum.

(38) M. Henricum.

conabatur, post se mortuorum stragem cum molestiis relinquere conabatur. Arma vero, et reliquos Teutonicoꝝ pretiosos apparatus perierat simul cum dominis, et omnis gloria eorum fuerat ad nihilum ex iudicio divino redacta. Dum autem idem Fridericus cum luctu morientium et infirmorum gemitibus pervenisset Lucam, et vellet per stratum publicam et montem Burdonis transire, prohibitus est a Lombardis, ne ipsorum terram ingredi attentaret. Ideoque a marchione Malaspina (38*) securo impetrato ducatu apud Montemremulum divertit a publica strata, et exinde iter suum per convallium co. cava, et aspera montium dirigens, non sine multa rerum direptione tanquam profugus transivit juxta Terdonam, et tandem cum paucis venit Papiam. Sed, quod erat valde mirabile in oculis omnium, neque recordatio tantorum malorum, quæ ab infantia sua crudeliter exercuerat, neque recitatio flagella sibi a Deo et beato Petro illata, duritiem et feritatem cordis illius emollierat, vel ad bonum faciendum converterent. Quippe ipsius natura in malum ab adolescentia sua prona fuit, et semper in id ipsum fore proclivior creditur. Unde civitates Lombardiæ, quæ jamdudum (39) atrocitatem et severitatem ipsius expertæ fuerant, videntes propositum et voluntatem ejus contra se ferventius solito exardescere, communi deliberatione firmarunt, ut de tota eum Lombardia deberent expellere, qui totam Italiam in probrosam servitutem vite. atur reducere. Ideoque congregata fortium virorum militia eundem Fridericum de Papiâ exeuntem aggressi sunt, et tanquam violatorem et destructorem legum et constitutionum orthodoxorum imperatorum, nec non a Romana Ecclesia excommunicatum persequi non destiterunt, donec de cunctis Lombardiæ finibus violenter eijcerent et transalpinare compellerent.

Liberata itaque Lombardia per divinum auxilium ab ipsius tyrannide, et suæ antiquæ reddita libertati, ab omnibus Lombardis, exceptis Papiensibus et Cumaniensibus, salubriter provisum atque statutum fuit, ut pro futura omnium defensione unam populosam civitatem inter Papiam et Astam construerent, quæ Lombardis in futurum secunda defensio foret ac tutum præsidium, Teutonicis vero præberet maximum obstaculum. Anno igitur Dominicæ Incarnationis 1168 Kalendis Maii indictione... anno autem pontificatus domini Alexandri pape nono, Cremona cum Mediolanensibus et Piacentinis, in manu valida pariter convenerunt contra rebellionem Papiensium et marchionis Monisferrati, ad villam, quæ vocatur Rovoretum, ibique ad honorem Dei et beati Petri, et totius Lombardiæ construendæ civitatis ambitum designarunt, et locum ipsum spatioso fossato clauserunt. Convenerunt ergo illic ad habitandum cum familiis et omnibus bonis suis universi habitatores, qui morabantur in circumpositis villis, videlicet in Marengo, Gamundio loco, Bergulio, Humilla et Solesia; et repente facta est civitas magna et fortis. Ut autem gloriosior ubique haberetur et famosior, placuit omnibus ut ipsa civitas, pro reverentia beati Petri et pape Alexandri, in perpetuum nominaretur Alexandria. Est autem posita in territorio ameno et fertilissimo secus stratum publicam, nuda undique tribus fluvii et abundans bonis plurimis. Et in primo quidem anno habitatores ejus inter milites et pedites bellicosos usque ad quatuordecim milia exerevisse asserabantur. In secundo quoque anno ejusdem civitatis consules ad præsentiam domini Alexandri pontificis venerunt Beneventum, offerentes ei, et per eum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ ipsam civitatem in jus et proprietatem, eamque beato Petro tributariam sponte fecerunt; insuper sibi et

(38*) A. suo impetrato ducatu apud Montemremulum.

A successoribus suis jurarunt: quod eam annis singulis consulatus et populus Alexandrinus, sicut sponderunt, proprio innovare (39*) deberent. Quibus rite peractis consules ipsi cum gratia, et exultatione, ac benedictione ipsius pontificis ad propria, ductore Domino, redierunt. Eodem tempore idem pontifex Vescanensem et Gajaensem episcopos de Simonia impetitos, atque convictos deposuit. Accidit etiam quod Joannes presbyter cardinalis quondam titulo Sancti Martini, qui a principio hujus schismatis cum Octaviano et Guidone Cremensi Ecclesiam non destitit persequi, cum extra Viterbium equitaret, subitò corruit, et contractis cervicibus impoeniens vitam pessima morte finivit. Ipse quoque Guido Cremensis, qui in schismate Octaviano successerat, incurabili morte percussus in pede, necesse habuit claudicare, dum vixit. Romani autem cum in Teutonicos illatam sibi atrocem injuriam vindicare non possent, ad Albanenses ea occasione se converterunt, quia cum imperatore adversus eos steterant, et offendere præsumperunt, quos tandem hostiliter impugnarunt, donec eorum civitatem funditus destruxerunt. De Tusculanis quoque et aliis circumpositis fortioribus locis pro consimili causa idem facere nihilominus laborarunt; sed, quia eorum injustis colatibus Ecclesia non consensit, licet inviti, ab hujusmodi proposito destiterunt ad modicum tempus.

Interea Emmanuel magnus Constantinopolitanus imperator, cum videret Fridericum dictum imperatorem Ecclesiam Romanam, et Alexandrum papam vehementer cum schismatis impugnatione ac persequi, misit Beneventum de majoribus imperii sui apocrisiarium cum immensa multitudine pecuniarum, ad præsentiam ipsius pontificis loquentem in hæc verba: « Dominus imperator jamdiu desiderio desideravit honorare et exaltare Ecclesiam Romanam matrem suam et personam vestram. Nunc autem cum videat eundem Fridericum ejus advocatum, qui ex officio suo eam deberet ad alios loci atque defendere, factum esse ipsius impugnatorem ac persecutorem, magis vult et servire atque succurrere. Et ut temporibus istis illud Evangelicum adimpleatur verbum: *Et fiet unum ovile, et unus pastor* (Joan. x), Ecclesiam suam Græcam in eo statu, in quo antiquitus fuisse dignoscitur, eidem Romanæ Ecclesiæ unire desiderat, atque subicere, dummodo sibi velit sua restituere jura. Unde rogat et postulat quatenus, prædictæ Ecclesiæ adversario imperii Romani corona privato, eam sibi, prout ratio et justitia exigit, restitatis. Pro cuius rei complemento quidquam videretur necessarium in sufficienti pecuniarum effusione, atque in potentia, et virtute armorum juxta vestrum beneplacitum paratus est elargiri, et solvere absque mora. « Quibus auditis, pontifex cum episcopis et cardinalibus, atque novitioribus Romanorum, consilio cunctis habito, respondit hoc modo prædicto apocrisiario: « Nos agimus gratias Domino tuo imperatori, tanquam Christianissimo principi et devotissimo beati Petri filio, ex devota et frequenti visitatione sua, et de ostensione bonæ voluntatis, quam erga sanctam Romanam Ecclesiam gerit. Expropter et affectuosa ejus verba libenter audimus, et postulantes, in quibus secundum Deum possumus, paterne benignitate admittere volumus. Ea vero, quæ postulat, nimis alta sunt et valde perplexa, quibus pro sua difficultate obviantibus sanctorum Patrum statutis, assensum præbere sub hujusmodi conventionibus vel dare non possumus, nec debemus, qui ex officio nobis a Deo commissio pacis auctores nos esse convenit, ac custodes. » Sic igitur excussis ab omni munere ipsius pontificis manibus, cum tota pecunia, quam detulerat, jam dictus apocrisiarius rediit

(39*) A. et M. addunt in se ipsis.

(39*) A. invocare.

ad dominum suum, subsequentiis eum duobus ex cardinalibus, quos ad eundem imperatorem idem pontifex destinavit.

De pessima morte Guidonis Cremensis, et consimili substitutione Joannis Strumensis (40).

Eodem tempore Guido Cremensis cum apud Beati Petri ecclesiam incubaret et in incepto sui erroris pertinaciter moraretur, ab eodem apostolo cancri immensus morbus in renibus ei apparuit cum pulmonis anhelitu, et tandiu emisit foetidam saniem, donec infelicem spiritum impenitens exhalavit et pessima morte succubuit. Unde quidam metrographus metricè cecinit, dicens :

*Corruit insani Guidonis et Octaviani
Impia majestas, intempestiva potestas.
Surgit Alexander ratione, fide Petrus alter :
Stat nunc in petra, post hæc statuendus in æthra.*

Sublatis igitur de medio desolationis suæ duobus capitibus, residua schismaticorum turba in desperationis barathro constituta, cum nullus de Ecclesiæ corpore superstes existeret, quem sibi præstere possent, assumpserunt quemdam Joannem, quondam abbatem Strumensem (41), virum apostatam, lubricum, voracem atque gyrovagum, et non sine risu, et multorum ludibrio in cornutum tertiam bestiam erigentes in cathedra pestilentiae, tanquam perfricti et pertinaces, ipsam abominationem adorant et venerari instinctu diabolico præsumpserunt. Hic apostaticus homo cum pro suis meritis sperneretur ab omnibus bonis, et oderetur, adhæsit pravis et sceleratis, quorum præpositus et princeps diutius exstitit. Cujus fautores, et domestici familiares solummodo fuerunt apostatae, lenones, scurræ, fugitivi ex monasteriis et pro suis sceleribus damnati, fures quoque, et raptores, qui sibi egeno et pauperi viatorum et peregrinantium spolia conferbant.

Interea imperator Fridericus videns duas, quas crexerat, statuas ex divino judicio corruisse, atque tertiam non de corpore Ecclesiæ, sed de complicitum suorum collegio fuisse assumptam pariter et erectam, doloit usque ad præcordia, eo quod pars ejus ad nihilum devenisset, et Alexandri papæ causa convalescens in melius semper proficeret. Sed ne in suo malo proposito superari videretur et omnino confundi, simulavit, sicut homo callidus et valde astutus, prædictam bestiam venerari, et præcepti fautoribus suis, ut eam manerent et sustentarent. Post aliquantulum vero temporis ad consueta et callida se argumenta convertens, ut omnium favorem posset acquirere, bonam voluntatem et pium desiderium de reformanda Ecclesiæ atque imperii pace habere fraudulenter ostendit. Quippe in tantum se ipsum callide humiliavit, quod episcopum Bambergensem, qui corde Catholicus semper exstiterat, usque Beneventum ad præsentiam papæ Alexandri transmitteret, cui dederat potestatem, ut cum eo juxta formam capitulorum, quæ sibi commiserat, concordiam et pacem firmaret. Injunctum etiam sibi, ut hæc omnia eidem pontifici solummodo revelaret. Quod quidem, sicut postmodum claruit, hac astutia fecisse dignoscitur, ut inter Ecclesiam et Lombardos scandalum poneret, et eos ab invicem separaret. Pontifex autem, ubi adventum ipsius episcopi pro certis cognovit, et de Lombardorum causa nihil ei fuisse commissum, non dubitare potuit ; sed præsentiens versutias et artes mittentis, ideo cum episcopis et cardinalibus deliberato consilio, ad Lombardos litteras et nuntios festinanter direxit, et eorum dubia et utantia corda firmavit, et ut ex singulis civitatibus

unam discretam et idoneam personam, quæ victum generalitatis haberet, ad ejus præsentiam destinarent, eis suadendo mandavit, cum quibus verbum pacis et concordiae, quod idem episcopus deferebat, tractare volebat ; et quidquid exinde agendum foret cum eis disponere pariter et ordinare. Unde factum est quod quidam fideles ac sapientes viri a Lombardorum communitate sunt electi, et ad præsentiam ejusdem pontificis destinati. Accessit autem jam dictus episcopus ad partes Campaniæ, et eidem pontifici adventum suum nuntiavit, rogans et obsecrans ut, quia tertiam Siciliæ regis intrare prohibitus fuerat, ad Campanum beati Petri patrimonium pro colloquio secum habendo dignaretur reverti. Placuit ergo pontifici ad preces illius cum fratribus suis et Lombardorum legatis, de Benevento ascendere in Campaniam et in civitate Verulana sæpeditum episcopum expectare. Altera autem die cum pontifex de more in pleno consistorio resideret, idem Pappenbergensis (42) adventit, et ante conspectum papæ Alexandri reverenter accedens, adoravit eum, et dixit : *Dominus meus imperator Fridericus misit me ad vos, et districtè injunxit mihi, ut vobiscum seorsim loquar et vobis solum ea revelem quæ mihi dicenda commisit.* Cui cum pontifex sæpe ac sæpius diceret : *Inutile penitus est ut mihi soli ea esponas, super quibus absque notitia et consensu fratrum meorum et eorumdem Lombardorum, nullum tibi dabo responsum : vix tandem ab ipso potuit obtinere, ut ipse prius solus eum audiret et postmodum quibus vellet audita communicaret.* Audivit itaque diligenter illum seorsum pontifex, sicut petiit. Episcopus vero post multa et varia, quæ pontifici revelavit, firmiter assertit, quod in personam ejus nihil ulterius agere imperator volebat, sed omnes ipsius ordinationes, quas fecerat, ratas haberet et ab aliis teneri juberet. De papatu vero, et obedientia sibi tenenda ita implicite loquebatur, et velate, quod ex verbis ejus catholicum sensum capere minime potuit. Cum autem importune sibi ac vehementer instaret, ut super iis non in parabolis, sed in veritate apertissime loqueretur, confessus est, quod districtè prohibitis verba ipsa nec exponere audebat, nec mutare. His igitur auditis, cum nihil amplius ab eo episcopo elicere posset, ad secretiorem cameram, ubi fratres cum Lombardis dimiserat, pontifex remeavit, et audita eis universaliter retulit, et habita deliberatione aliquanti papa Alexander dicto episcopo sic responxit : *Prudentiam tuam, dilecte in Christo frater, valde miramur, quod hujusmodi legationem ad nos, qui calliditates et astutias mittentis non ignoramus, quasi nescius detulisti. Cum enim, sicut asseris, idem imperator factas a nobis ordinationes jam Deo gratias vult recipere, atque ab aliis ratas haberi, et in persona nostra non consentiat, qui licet indignus, canonice tamen beato Petro in sede apostolica successimus, quid aliud est agere, nisi Deum venerari et colere, et ex parte ipsum negare? Causam nostram tota Dei Ecclesia cum aliis regibus et principibus Christianis jam judicavit canonicam, et nobis usquequaque obedit. Si ergo inter oves, quæ Deus beato Petro pascendas commisit, vult numerari, cur amplius differt eidem apostolorum Principi cervicem suam flectere et Catholicæ se unitati aggregare? Nos vero, si per eum non steterit, parati et prompti sumus præ cæteris mundi principibus honorare ipsum ac diligere, et suam sibi justitiam integre conservare, dummodo matrem suam sacrosanciam Romanam Ecclesiam, quæ ipsum ad imperii culmen erexit, filiali devotione diligat, et suam ei libertatem conservet.* Post hæc autem ita increpatus, et fraternaliter communitus idem Pappenbergensis a Lombardis conductus ad Fridericum est reversus.

(40) A. *Scriviniensis*. M. *Scriniensis* semper.

(41) A. *Sarmensem*.

(42) A. et M. *Bambergensis* semper.

De donatione civitatis Tusculanæ, qualiter Rayno eam tradidit papæ Alexandro.

Dum autem apud civitatem Verulam pontifex moraretur et Romani Tusculanos acrius solito impugnant, Rayno eorum dominus nimio terrore perterritus, contra fidelitatem, quam eidem pontifici fecerat, Joanni maledicto, qui a Frederico Urbis præfectus factus fuerat, Tusculanam civitatem sicut stultus et insipiens in concambium dedit, et populum Tusculanum a fidelitate, qua ei tenebatur, absolvit. Data itaque ipsa civitate in manu et potestate ipsius Joannis, recepit ab eo montem Flasconis et burgum Sancti Flaviani cum pertinentiis suis, quæ ad proprium jus beati Petri tantummodo spectare noscuntur. Super his ergo Alexander papa cum videret beati Petri patrimonium ita insolenter distrahi et donari, adversus utrumque non indignari et graviter commoveri non potuit. Quippe nichilietas Tusculani cum monte Flasconis et burgo Sancti Flaviani jure proprietatis ad solam Romanam Ecclesiam spectant. Ex alia parte Romani utrosque habebant exosos; sed ut p essent adipisci dominium, Tusculanam civitatem ipsam continuè assultibus vehementibus infestabant. Unde Joannes maledictus non mediocriter terribus, relicta eadem civitate, aufugit. Nihilominus quoque Rayno se omnino deceptum fore præsentis, spretus et pulsus a militibus et populo montis Flasconis, terram ipsam reliquit, et nimio robore confusus ad Tusculanos, quos inconsulte dimiserat, voluit reverti. Sed quia eos a dominio suo et fidelitate absolverat, et alii domino temere subjecerat, non solum recipere ipsum spreverunt, sed etiam de cauctis finibus suis propulsarunt. Cum igitur omni esset auxilio et consilio destitutus, ad matrem suam Romanam Ecclesiam, quam temere læserat, convolvit, et tanquam filius prodigus a domino Alexandro papa suisque fratribus indulgentiam et misericordiam postulavit, ponens se ipsum et quidquid juris videbatur habere in civitate Tusculana in eorum beneficio et misericordia. Sed populus Tusculanus jam prævenerat ipsum Raynoem, et se, ac civitatem, quantum in eo erat, sub dominio beati Petri et potestate ipsius pontificis sponte traderat. Unde factum est quod ipse Rayno de ipsa civitate donationem per publicum instrumentum eidem papæ et successoribus suis fecit.

De interfectione beati Thomæ Cantuariensis archiepiscopi.

Per idem tempus rumor valde tristis de interfectione sancti Thomæ Cantuariensis archiepiscopi contra regem Anglorum ad aures apostolicæ sedis pervenit. Crescente autem ipsa infamia, rex non immerito timuit, ne in personam ejus Ecclesia Romana tantum flagitium graviter vindicaret, si ejus innocentiam manifestus non cognosceret. Misit ergo viros ecclesiasticos ac prudentes ad præsentiam summi pontificis, tribuens eis potestatem, ut in animam ejus jurarent, quod de ipsa interfectione, unde infamatus fuerat, rex ipse in propria persona juraret ad mandatum ejusdem pontificis stare. Venientibus autem nuntiis ipsis apud Tusculanum in quinta feria majoris hebdomadæ ante Pascha, cum pontifex de consuetu more ad ecclesiam vellet accedere, apostolico se conspectui præsentarunt, et quod eis ab eodem rege impositum fuerat exponentes, juramentum, sicut diximus, facere obtulerunt. Tunc pontifex, habito fratrum suorum consilio, exivit foras in consistorio, et in communi audientia, sicut a cardinalibus distinctum fuit et computatum, ab eisdem nuntiis juramentum ipsum recepit et inducias regi concessit. Unde factum est, quod duos ex fratribus suis, A. titulo Sancti Laurentii in Lucina et T. titulo Vestinæ presbyteros cardinales ad partes Galliarum pontifex destinavit, quatenus eis præsentibus ibi reatus, seu

A invidentia regis claresceret, ubi tam detestabile vitium fuerat perpetratum. Rex vero ubi legatorum sedis apostolicæ præsensit adventum, relictis omnibus imminentibus sibi negotiis, quæ tunc in Hibernia exercebat, festinanter in Normanniam rediit, et apud Chan secundo ad eorum præsentiam cum episcopis et baronibus suis humiliter ac reverenter accessit, paratus eorum stare mandatis, sicut per nuntios suos ante fuerat compromissum. Cum autem nullus apparebat, qui super imposito sibi crimine ipsum impeteret, rex coram eisdem legatis, astante episcoporum ac baronum et aliorum tam clericorum quam laicorum multitudine, se hoc modo purgavit.

Juramentum innocentie II. regis Anglorum de morte beati Thomæ.

« Ego H. rex juro super hæc sancta Dei Evangelia, quod mortem sancti Thomæ, neque cogitavi, neque scivi, neque fieri præcepi; et quando facinus ipsum perpetratum cognovi, tantum dolui et tristes effectus sum, quantum si meum proprium filium cognovissem interfectum. Sed in hoc me non valeo excusare, quod occasione commotionis et iracundiæ mere, quam adversus eundem sanctum virum conceperam, interfectus non fuerit. Pro quo reatu, quia causam necis ejus dedisse videor, dacentos milites sub expensis meis ad defensionem Christianitatis absque dilatione Hierosolymam destinabo, per annum ibidem mansuros, vel tantum eis persolvam, unde totidem milites ibidem per annum valeant retinere. Signum quoque Dominiæ crucis usque ad triennium accipiam, et in propria persona illuc proficiscar, nisi romaneam de licentia Romani pontificis, illicitas etiam consuetudines, quas temporibus meis in tota terra mea introduxi, penitus casso, et ex hoc nunc observari prohibeo. Appellationes vero ad Apostolicam sedem de cætero libero fieri permittam, et in hoc neminem prohibebo. Præterea ego, et major filius meus rex, juramus quod a domino Alexandro papa, et ejus Catholicis successoribus recipiemus et tenebimus regnum Angliæ, et nos et nostri successores in perpetuum non reputabimus nos Angliæ reges veros, donec ipsi nos Catholicos reges tenuerint. »

Dum autem hæc in Gallia agerentur, Romani persistentes in insipientia sua, cupientes ad eos reverti pastorem et episcopum animarum suarum, cum fratribus suis episcopis et cardinalibus, non permiserunt Urbem ingredi, et in ecclesiis suis debitum exercere officium. Eis ergo verbum Dei spernentibus, quod primum ipsis evangelizandum fuerat, pontifex de Tusculano cum fratribus suis exiit et ad beati Petri Campaniarum patrimonium, quosque meliora tempora Ecclesiæ suæ provident Dominus, moraturus accessit.

De eo, quod canonizavit Alexander papa Thomam Cantuariensem archiepiscopum.

D Interea cum illustrator Anglorum beatissimus Thomas in multa coruscatione miraculorum Dei nutu circumquaque fulgeret, et non solum amici, sed etiam persecutores veniam postularent peccatorum, et salutis beneficia petitori ad ejus tumbarum incessanter accederent: Romanus pontifex ad instantiam cleri et populi Gallicani eundem martyrem canonizavit auctoritate apostolica, et inter ceteros sanctos conscribi præcepit. In die namque Purificationis beatæ Mariæ, convocatis episcopis et abbatibus Campaniæ, apud Signiam in honore ipsius missarum solemnè specialiter celebravit, et passionis ejusdem iv Kalendas Januarii memoriam perpetuo agi constituit. Unde Occidentalis Ecclesia exsultavit in gaudio magno, et gloriosi martyris nomen agebatur quotidie in ostensione virtutum, ita ut ab extraneis etiam gentibus de celebri celebrius haberetur. Per ipsius merita omnipotens Deus evidenter mortuos suscitavit; caecis quoque visum, surdis

auditum, et claudis reddidit gressum, mundavit leprosos, curavit infirmos, dæmoniacos liberavit, et alia multa mirabilia per eum nihilominus voluit mirabiliter operari, ideoque plurimi fidelium in honore ipsius ad laudem et gloriam Creatoris nostri ecclesias construxerunt, et bonis ac possessionibus suis ditantur.

De guerra inter regem Anglorum et ejus filium post mortem beati Thomæ.

Post mortem vero ejusdem martyris biennio jam elapso et tribus mensibus, non absque divinæ ultionis judicio, sicut creditur, accidit, quod major filius prædicti regis Anglorum, quem paterno affectu ipse in regem sublimaverat, contra patrem nequiter insurrexit, et una cum matre ac fratribus ipsum expellere de toto regno temere tentavit. Unde regnum ipsum in duas partes divisum est, et barones Aquitanie armati alii cum filio, alii cum patre steterunt. Ad tumulum quoque tam detestandi exitii rex Francorum juniorem regem, cui filiam suam dederat in uxorem in sua protectione suscepit, et contra patrem juvare ac manutenere pro viribus laboravit. Cœperunt itaque perniciose hinc inde mala succrescere, et filius, peccatis exigentibus, patris quærebat interitum, et pater necem filii stitabat. Deinde maximi utriusque parati exercitus, et rex junior una cum (43) socio suo rege Francorum Normanniæ fines adversus patrem pugnaturus aggreditur. Econtra rex major Anglorum in manu forti defendere terram suam nihilominus elaborat, et vim vi repellere omnimodis nititur. Nec mora, bellatores undique ad arma prosiliunt, rapinas exercent, villas incendunt, castra expugnant, invadunt ecclesias et alia impietatis opera per totam Aquitaniam crudeliter exercere non cessant. His igitur malis quotidie increbrescentibus, dominus Alexander papa vastationibus et detrimentis utrorumque regnum pro sui officii debito cupiens providere, misit ad partes illas e latere suo P. titulo Sancti Chrysogoni præbyterum cardinalem, cui dedit in mandatis, ut ascitus secum episcopis et aliis religionis utriusque partis, operam et studium diligenter impenderet, qualiter reges ipsi possent ad pacem et concordiam unanimitè revocari. Unde factum est, quod in tempore congruo adveniente ipso legato, Ecclesiarum prælati et alii religiosi ac prudentes viri cum eodem legato partes suas ita ferventissime interposuerunt, quod utramque partem ad unitatis et pacis bonum, cooperante Domino, revocarunt.

De quinta reversione Friderici imperatoris in Lombardiam.

Eodem tempore in anno xv pontificatus Alexandri papæ Fridericus imperator dictus ad suggestionem Papiensium, et marchionis de Monteferrato quinta vice in Lombardiam hostiliter remeavit. Transivit enim per montem Senonem, et in multitudine gravi descendens ad planitiem in Kalendas Octobris castrametatus est juxta Secusiam. Altera autem die conceptum furorem amplius occultare non valens, in primordio detestabilium operum suorum civitatem ipsam combussit, et exinde acies suas versus Astam ad exercenda reliqua mala direxit. Habebat enim circa se multitudinem copiosam barbaricæ gentis, homines asuetos in bellicis actibus (44) viros nequissimos, rapaces et desperatos, quos de Flandria et aliis circumpositis locis elegerat; et quia neminem amentem amat nemo, Lombardi in uno spiritu et una voluntate conjuncti, quoniam ipsius reditum Friderici ex longo præcesserant, civitates suas et arces bene muniverant; et ad resistendum sibi in faciem, tanquam viri bellicosi et potentes, intrepidi existebant. Miserunt itaque ad subventionem Astensium, qui secum jamdum

A confœderati fuerant, viros industrios, in consilio valde providos et in armis probatos, quatenus eisdem Astenses contra impetum supervenientis hostis animosiores redderet, et, cum res exigeret, pro sua libertate manutenenda eorum exhortatione fortius dimicarent. Illi vero deterius sibi providentes in posterum, imprudenter recesserunt a confœderatione societatis Lombardorum, et prostrantes ac in conspectu jam dicti Friderici, tradiderunt civitatem in manu et potestate ipsius. Asta itaque subjugata, idem Fridericus se super se extollens, ad destructionem civitatis Alexandriæ, quam noviter Lombardi construxerant ad honorem beati Petri, cum marchione Montisferrati et Papiensibus conatus est festinare. Sed quia in cunctis actibus suis Deo et Ecclesiæ adversarius inique, dispositioni ejus omnipotens Deus mirabiliter obstetit, et anum propositum disturbavit. Tantam namque pluviarum inundationem repente de celo emisit, ut omnia flumina redundarent, et in paludes cuncta campestris verterentur. Videns autem Alexandriæ populus de celo auxilium sibi conferri, qui jam metu terribilis principis fugam præparaverat, resumpsit vires et animos, atque ad resistendum injuriosæ (45) adversariorum multitudini de beatorum Petri et Pauli apostolorum suffragio confidens, postposita trepidatione se viriliter præparavit. Sed, quamvis asperitas hiemis et imminens pluviarum ac nivium difficultas eundem Fridericum ad Alexandriam dehortarentur accedere, nihilominus tamen in fortitudine sua processit et castra juxta ipsam civitatem in territorio aquoso utrinque firmavit. Diligenter itaque circumspiciens, quod eadem civitas præter fossata et viciniam fluvii Tanneris nullo murorum vel turrium gauderet præsidio, despexit eam, sperans in anteo (46) quod in primo congressu posset ipsam omnino delere. Collectis igitur cunctis viribus sui exercitus in eosdem Alexandrinos gravissimum fecit assultum. Applicuit quoque ad aggeres diversi generis machinas, et diu cum eis atrociter dimicavit. Sed auxiliante Domino prævaluit Alexandrinus populus, et, machinis hostium per violentiam captis, totam illam barbariem non sine occisione usque ad tentoria fugere compulsi. Unde quia idem Fridericus visus est superari, in iracundiam majorem exarsit, et ideo contra consilium et voluntatem principum suorum in obsidione ipsa, quousque victoriam obtineret, morari disposuit. Sed quoniam hiemis asperitas imminerebat et exercitus omnis patiebatur necessarium indigentiam, equorum multitudo cœpit omnino delicere, et militum apparatus molico pretio distrahi. Nec tamen pro his vel aliis difficultatibus ab Alexandrinorum impugnatione iracundia imperialis cessavit, licet ab eis semper tristiores vicem reciperet. Cum autem neque terroribus, neque blanditiis, neque promissionibus cives ipsos ad deditonem inclinare nullatenus posset, subterraneos meatibus occulto fieri fecit, per quos civitatem ipsam ex improvise intraro speravit atque invadere. Sed resistente Domino inde perniciosam jacturam incurrere meruit, unde in futuro victoriam, et triumphum consequi credidit. Et quoniam eadem civitas jam per quatuor menses districte obsessa fuerat, et in multis patiebatur indigentiam, Lombardorum vires et suffragium communitè postulavit.

Quomodo Lombardi Alexandrinis subvenerunt.

Tunc immensa civitatis Lombardiæ societas ciuissime in unum convenit, et de communi omnium voluntate firmiter statuit, ut cum abundantia victualium, et aliis necessariis ad Alexandriam in manu valida sine mora festinare deberet. Mediante igitur Quadragesima, omnes civitates, et nobiles totius Lagurie ac Marchiæ, et Æmiliæ apud Placen-

(43) A. cum socio rege, etc.

(44) A. aciebus.

(45) A. innumerosæ. M. numerosæ.

(46) A. et M. inanter.

tiam convenerunt, et rite dispositis atque ordinatis omnibus quæ ad bellicos usus videbantur spectare, cum navibus et plaustris victualibus oneratis, et armis, exierunt de ipsa civitate. Processerunt autem in multa fortitudine militum et peditum armorum, balistarum etiam, et arciorum, versus Alexandriam, et in Dominica de Ramis palmarum juxta Terdonam castra sua non longius a castris Frederici, quam per decem milliaria posuerunt. Ubi vero Teutonici cum Lombardis ad alterutrum se conspexerunt, timor et hebetudo mentis Fredericum invasit, attendens stare contra se armorum terribilem multitudinem, velut castrorum aciem ordinatam. Et exinde ad consueta calliditatis argumenta se convertens, Alexandrinis in dolo placide locutus est hæc verba: *In crastino sanctus dies Veneris imminet, quem omnis Christianus devotissime colit, et ideo pro reverentia Crucifixi treugam vobis et securitatem usque ad secundam feriam ex imperiali benignitate concedo et largior.* Recepta itaque securitate, cum singuli de populo nihil male suspicantes dormirent secure in domibus suis, eorum insidiator circa primam vigiliam noctis fortiores viros armatos in civitatem per subterraneos meatus intrare præcepit, et ipse cum toto exercitu ad portas stetit armatus, expectans quousque illi quos præmiserat, civitatem intrassent et conclamantium voces audiret, quatenus dum bellum intrinsecus augetur, ipse de foris per portam violenter irrueret et civitatem hostiliter occuparet. Sed a Domino factum est, quod mirabile in oculis omnium fuit, quod eadem civitas a tam perversa prodicione in momento liberaretur, et inventa iniquitas in perversorum caput juste retorqueretur. Nihil enim justius quam necis artifices sua lege perire. Non potest autem mentiri Veritas, quæ sic de reprobris loquitur: *Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet (Psalm. vii).* Et rursus: *Qui proximo suo parat foveam, ipsemet incidit in eam (Prov. xxvi).* Cum igitur vigilatores, qui custodiebant civitatem, armatorum cuneos civitatem ingressos fuisse viderent, exclamaverunt vocibus magnis, ut populus cito ad arma consurgeret et ingressos hostes expelleret. Tunc cives subito velociter convolarunt ad arma, et tanquam leones audacter irruerunt in hostes, quos cum beato Petro, quem ante se in albo equo et coruscantibus armis præire cernebant, prostraverunt in terram et in gladio compulerunt omnes, qui mortem evaserant, exire super ipsos aggeres, ex quibus præcipitabantur inviti. Omnes præterea, qui de subterraneis meatibus nondum exierant, superiori terra cadente suffocati sunt. Apertis autem portis exivit populus in fortitudine magna et exercitum perdidit Frederici usque in diem Sabbati percussit in gladio, ita quod usque ad ipsius castra mortuorum strages usquequaque jacebant. Insuper lignum castellum, quod in perniciem civitatis ex fortioribus et electis militibus studioso armaverat, tandiu viriliter expugnavit, quousque illud cum ipsis militibus violenter combussit.

Quomodo Fredericus imperator ab obsidione Alexandriae confusus recessit.

Videns igitur Fredericus divinam sibi majestatem in omnibus adversari, timuit ne propter supervenientium Lombardorum exercitum incurreret violentiam, et cum rubore cogeretur ab obsidione discedere. Quocirca in proxima nocte castra fecit comburi, et in Dominicæ Resurrectionis aurora cum omnibus suis versus Papiam iter suum direxit. Sed quoniam vitare non poterat, quin juxta expeditionem Lombardorum transitum faceret, ea astutia prope Lombardos in villa, quæ vocatur Guignella (47-8), voluit castrametari, quia non verebatur

A ab eis offendi, nisi prius ab ipso fuissent nostiliter provocati. Lombardi vero nondum cognoverant ea quæ omnipotens Deus hesternæ die cum Alexandrinis mirabiliter fecerat. Sed ubi viderunt Fredericum erectis vexillis contra se venientem, assumpserunt arma, et coram eo parati ad pugnam viriliter steterunt in armis, expectantes quid potius faciendum eligeret, an inciperet bellum cum ipsis, quod minime credebatur, quia valde pauciores, quam ipsi, viros bellatores habebat, an quiete castrametaretur et neminem læderet. Ipse vero eadem die, quam fecit Dominus, resedit pacifice in prædicta villa. Illucente autem secundo die quidam nobilium, qui nulli partium habebantur suspecti, prius ad Fredericum, et consequenter ad Lombardos accesserunt in hæc verba: *Quæ major insania, vel quod excellentius malum excogitari potest, aut operari, quam ut dominus servum, sive servi dominum jure suo privare omnino coneulur, et per violentiam possidere? Sic ergo unaquæque pars jure suo contenta, et tam gravibus malis jam cessantibus, pax optata inter vos, cooperante Domino, reformatur.* Tunc imperator suspirans post multa quæ hinc inde allegata fuerant, sic respondit: *Ego salvo imperii jure paratus sum super hac controversia stare arbitrio bonorum virorum utriusque partis.* Et consequenter communitas Lombardorum dixit: *Salva Ecclesiæ Romanæ ac nostræ libertate, pro qua decertamus, nos id idem facimus.* Et statim electi sunt a Frederico Philippus Coloniensis electus, G. de Pozasca Taurinensis capitaneus, et B. (49) de Sancto Nazario Papiensis. A Lombardis vero G. Pistis de Mediolano, G. de Gambara Brixienis, et G. de Verona, in quos utraque pars hilariter compromisit. Post hæc Lombardi ad Fredericum reverenter accesserunt et honoraverunt eum, a quo ipsi benigne (50) recepti et honorati sunt. His itaque utrinque ita peractis, Fredericus exercitum abire permisit, et cum uxore, ac filiis, et domestica familia in civitatem Papiam descendit. Lombardi vero ad propria cum gaudio redeuntes obviaverunt secus Placentiam Cremonenses cum carrucis suis et expeditione sua. Ipsi enim semper claudicaverunt in facto communitatis civitatum respectu amicitia Papiensium, et ideo studioso post alios distulerunt exire, ut disturbaretur expeditio communitatis pro retardatione ipsorum. Cognito igitur, quod sine ipsis facta erat prædicta concordia, confusi sunt in crubescencia sua. Tunc populus Cremonensis in consules suos nimium exardescens, civitatis suæ contumeliam graviter vindicavit, funditus diruens palatia eorum ac domos; bona omnia diripuit, et alios in loco eorum consules ipsis depositis subrogavit. Quamvis autem Lombardorum civitates cum eodem Frederico de concordia et pace tractarent ad invicem, cognoscentes tamen versutias hominis illius, nihilominus ab eo sibi cavebant in posterum. Propterea confœderationis suæ juramenta sollicitius innovarunt, et in cunctis majorem circumspectionem semper gesserunt.

Quomodo Fredericus imperator a Romana Ecclesia per se ipsum pacem simulate quæsit.

Fredericus vero cum apud Papiam diutius moraretur, et in cunctis actionibus suis eventus semper sinistros haberet, ut religiosos viros et populum suum sibi favorabilem redderet, pacem Romanæ Ecclesiæ, quam præ cæteris rebus affectare se publice asserebat, per se ipsum requirere studuit. Misit ergo per litteras et familiares suos ad Ostiensem et Portuensem episcopos, et cardinalem Sancti Petri ad Vincula, ut pro reformanda pace inter Ecclesiam et imperium, ad eum secure accederent, quatenus viva voce ad alterutrum opus ipsum tractare, et ad optatum finem cum honore Ecclesiæ

(47-8) M. Guignella.

(49) A. et M. pro B. legunt R.

(50) A. bene.

possent Domino cooperante perducere. Quod verbum postquam ad aures apostolicæ sedis pervenit, non immerito suspectum omnibus fuit, tum quia præteritorum exhibitio futurorum certitudinem demonstrabat, tum quia idem Fredericus non videbatur ad aliqua bona opera ullo modo inclinari. Verumtamen quia secundum beati Augustini dictum *dubia semper in meliorem partem sunt convertenda*, et quia pax non solum inquirenda, sed prosequenda esse describitur, dominus Alexander papa de communi fratrum suorum consilio prædictas personas plene instructas ad præsentiam ipsius principis honorifice destinavit. Eis igitur segregatim per diversas regiones proficiscentibus plebs universa in jucunda eorum inspectione lætabatur in Domino, et ad consignationem puerorum ipsis copiosam multitudinem infantium præsentabat. Episcopus namque Portuensis, et cardinalis Sancti Petri ad Vincula per Spolctum, et Imolam, atque Bononiam honorifice transeuntes, usque Placentiam processerunt; ibique adventum Ostiensis episcopi, qui per Pisanam et Lucanam civitates cum gloria et honore transivit, per dies aliquot expectarunt. Interim vero ut cum rectoribus civitatum Lombardiæ super iis, quæ imposita sibi fuerant, haberent colloquium, perrexerunt Laudam. Completo itaque ipso colloquio, audierunt Placentiam Ostiensem episcopum pervenisse, ad cuius præsentiam celeriter pervenerunt. Ut autem ipsi tres apostolicæ sedis legati fuerunt insimul, nuntiaverunt Frederico adventum suum, petentes ab eo, ut quid eos vellet agere, ipsis continuo significaret. Quibus ille benigne respondens mandavit, ut, transito flumine Palo, ad eum secure accederent. Tunc legati de Placentia cum magno legatorum et militum comitatu exeuntes, processerunt ad Padi ripam, et in præparatis navibus transeuntes venerunt in civitatem Papiam, in qua honorifice fuerunt recepti et hospitati. Altera autem die imperatore cum principibus ac multo populorum concursu celebri in publico residente, legati ad ejus præsentiam pariter accesserunt. Cum igitur ante ipsius conspectum introirent et prope illum ex opposito in suis faldistoriis cõsederent, continuo idem imperator, deposito quem in capite gestabat pileo, eosdem legatos, sicut relatio declaravit interpretis, sermone Teutonico salutavit, addens, quod adventus ipsorum sibi plurimum complacebat, et eorumdem præsentiam valde habebat acceptam, sed ut considerata, quæ gerebant, proponerent, hilari vultu præmonuit. Tunc episcopus Ostiensis stetit in medio et in communi audientia omnium jucunda facie ita respondit: *Salutatio tua, domine imperator, grata est nobis et valde accepta, sicut præ excellentissimi principis et excellentissimæ potestatis. Sed in hujus salutationis alloquio istud nos vehementer exasperat, quod ad præsens peccatis exigentibus versa vice, sicut optamus, vos resalutare non possumus. Faciat itaque omnipotens Deus per ineffabilem bonitatis suæ clementiam cum sponsa sua sacrosancta Ecclesia et imperio tuo, illam concordiam et unitatis pacem, ut quod modo absque scrupulo conscientiæ non possumus, in proximo affectuose propitiante Domino valeamus implere. Nos vero propter hoc pium (51) opus, quantum in nobis fuerit, prosequendum, ad vocationem tuam specialiter venimus, non de nobis, vel de nostris meritis præsumentes, sed in illius fiduciam hujus operis efficaciam ponimus, qui cum ad prædicandum mitteret discipulos suos, dixit: Ego vos elegi, et posui vos, ut fructum afferatis, et fructus vestri maneat (Joan. xv); et incipiens ab exordio schismatis, ita universa Ecclesiæ gravamina et manifestam imperii deploravit jacturam ita, quod de utriusque partis concordia et pace intrepide peroravit, ut omnes, qui aderant, in verbis suis mirarentur, et gaudentes*

[51] A. hoc ipsum opus.

A in cordibus suis ad invicem dicerent: *Non enim hic homo loquitur, sed Spiritus Dei Patris, qui habitat in eo.* Deinde abbrevians verbum, imperatoris duritiam in eo maxime increpando redarguit, quod ubi quatuor illæ personæ, quæ de corpore Ecclesiæ sibi adhæserant, de medio per judicium Dei erant sublatae, et totus orbis unum Romanum pontificem in Patrem, et animarum suarum pastorem receperat, ipse solus non debebat unitati catholicæ amplius adversari, sed in unam sanctam apostolicam Ecclesiam credere et ei humiliter obedire. Post hæc episcopus Portuensis et cardinalis Sancti Petri ad Vincula circa eandem materiam compendiosum fecerunt sermonem, et ad pacis hominum imperatoris animum inclinare nunc blandis, nunc asperis nihilominus studuerunt. Tunc imperator compunctione plurima placitum dedit responsum, et optatæ paci omnem promisit assensum, aperiens dolorem cordis sui, quo se intrinsecus vehementer uri asseruit pro eo quod Ecclesia Dei sub tantæ tribulationis discrimine fluctuabat. Et his dictis, omnes ad hospitium pariter redierunt. Sed post modicum spatium legati ejusdem Frederici curiam frequentantes, de pacis bono, qualiter inter ipsum et Romanam Ecclesiam, ejusque adjuutores, Lombardos videlicet, Siciiliæ regem et imperatorem Constantinopolitanum, reformari posset, modo cum eo solo, modo cum eo et ejus consiliariis, per dies plurimos contulerunt. Ut autem super iis tractatibus absque suæ personæ præsentia cum Lombardis facilius opportunitas haberetur, imperator vices suas C. (52) cancellario, P. dicto Coloniensi electo, et A. protonotario suo concessit, quatenus collatione habita de contrarietate capitulorum, quam possent, moderantiam exhiberent et ad notitiam ipsius cuncta referrent. Ipsi vero cum legatis et Lombardorum rectoribus nunc in suburbis, nunc in urbibus, prout eis competentius videbatur, de pacis reformatione insimul frequentissime tractaverunt. Sed cum ea quæ vicissim petebantur, ad imperatoris notitiam referrentur, ipse in cunctis modum nimis excedens, et ab Ecclesia in spiritualibus postulavit, quod nulli unquam laico inveniretur concessum, et a Lombardis ultra quod Carolus, et Ludovicus, atque Otto imperatores contenti fuerunt, exegit. Cum igitur a suo proposito pravo Fredericus recedere nullatenus vellet, legati a sanctorum Patrum Regulis et Constitutionibus deviare nolentes, eo in erroris sui perfidia derelicto, ad præsentiam domini papæ, ac fratrum suorum collegium ductore Domino redierunt. Lombardi vero antiquam suæ libertatis possessionem viriliter defendentes, improbitati ejusdem Frederici fortius solito restiterunt, et Papienses cum marchonibus et Cumanis, assiduis devastationibus expugnabant.

De constitutione episcopatus Alexandriæ, et de privatione crucis et pallii Ecclesiæ Papiensis.

D Eodem tempore Alexander papa Ecclesiam Alexandriæ ad postulationem Mediolanensis archiepiscopi, et provincialium episcoporum, atque rectorum civitatum, Lombardiæ episcopatum constituit; in qua fecit in episcopum eligi Arduinum Romanæ Ecclesiæ subdiaconum, a Mediolanensi metropolitano, tanquam suum suffraganeum consecrandum. Præterea Papiensem episcopum crucis et pallii dignitate privavit, eo quod civitas ejus Octaviano hæresiarchæ, ac Frederico imperatori excommunicatis adhæsit, et post satisfactionem præstitam eundem Fredericum in gravem Ecclesiæ jacturam, ac Lombardorum præsumptam in Italiam revocare. Hæc namque civitas, sicut gesta pontificum Romanorum declarant, ab antiquo receptaculum fuit regum Romanam Ecclesiam et pontifices Romanos persequentium. Aistalphus enim rex Lombardorum Ravennatem exarchatum

(52) M. Con.

Stephano papæ si violenter abstulit, et alia gravia mala Ecclesiæ Romanæ, atque Urbi tanquam vir nequam et pessimus, Dei et beati Petri timore posposito, intulit. Propter quod recolendæ memoriæ Pipinus Francorum rex, ab eodem papa rogatus, Lombardiam secundo cum exercitu magno intravit, et ipsum Aistulphum in Papiâ rebellantem tandiu obsedit, quousque ad mandatum ejus, et voluntatem jam dicti pontificis satisfecit, et omnia Ecclesiæ ablata restituit. Desiderius quoque rex, qui eidem Aistulpho in regno successit, Adrianum papam I, nihilominus Ecclesiam et Urbem impie atque crudeliter est persecutus. Unde Carolus rex ad preces ipsius papæ hanc eandem civitatem, in qua Desiderius ipse fuit receptus, per sex menses ita districte obsedit, quod eundem regem, et ejus uxorem per violentiam cepit, et captum ad suum Francorum regnum secum reduxit. Non est ergo mirabile, si modernis temporibus hæc perfida civitas contra Ecclesiæ unitatem schismaticos et excommunicatos recepit, et manutenere pro viribus elaborat.

De Campali bello inter Fredericum regem et Lombardos, et de optata Lombardorum victoria.

Et factum est in anno Dominicæ Incarnationis 1175, pontificatus quoque Alexandri papæ anno xvii, circa finem mensis Junii, dum Fredericus expectaret in constituto termino exercitum quem de Alamannia excitaverat, deliberato cum Papiensibus consilio, perrexit Cumas occulte cum paucis: ibique recepto exercitu ipso, et aggregatis sibi universis Cumanis, ex improvviso Mediolanensium fines invasit, quorum villas et prædia hostiliter deprædare et devastare incepit. Statuatur enim cum ipsis Papiensibus, ut ex quo Mediolanensium terras ingrederetur, dato eis signo quod inter se nominaverant, civitas ipsa in manu valida succurrere sibi deberet, et resistentes Lombardos a facie sua violenter expellere. Sed quia

*Fallitur augurio spes bona sæpe suo,
(Ovm. Her. xvii, 234.)*

deceptus est in cogitatione sua, quia longe sibi deterius modo acciderit. Lombardorum namque civitates impium ejus propositum, et pravam ejus intentionem contra se jamdiu præsenferant, et ideo præparata ad bellum omnes unanimiter sibi occurrere festinabant. Sed Mediolanenses, ubi adventum accelerantis adversarii certissime cognoverunt, non exspectaverunt alias civitates, sed cum Placentinis et centurionibus electorum militum de Verona, Brixia, Novaria et Vercellis exierunt extra Mediolanum in primo Sabbato mensis Junii cum carrocio suo, et venerunt in magna multitudine ad quemdam congruum sibi locum inter Barranum et Brixianum hora quasi tertia, quintodecimo milliario ab Urbe. Tunc præmiserunt septingentos milites armatos versus Cumas, ut scirent qua parte adveneret potentissimus et fortissimus eorum adversarius. Quibus per tria fere milliaria proficiscentibus trecenti Alamannorum milites obviaverunt, quorum vestigia Fredericus cum toto exercitu sequebatur, accinctus ad prælium committendum. Nec mora, hostes vehementer in hostes insiliunt, et sese ad invicem, strictis mucronibus, conterunt. Sed ubi gravior multitudo principis supervenit Lombardorum milites inviti terga dederunt, et ad carrocium Mediolanensium facere confugium exoptantes, non potuerunt a facie persecuentis ibidem remanere. Tunc electa Mediolanensium bellatorum militia, quæ in posteriori acie tanquam murus impenetrabilis firmiter consistebat, præmissa oratione ad Deum, et ad apostolum ejus Petrum atque beatum Ambrosium, erectis vexillis, confidenter obviavit

(53) M. Willelmum.

A Frederico in virtute magna. Et in primo quidem congressu vexillifer ipsius Frederici transfossus corruit in terra, et sub equorum pedibus trucidatus remansit. Ipse quoque imperator inter cæteros lorricatus, ubi coruscantibus armis propriis insignitus apparuit, ab eisdem Lombardis fortiter percussus de sella cecidit, et ab omnium oculis statim evanuit. Urgentibus ergo ipsis Lombardis, tota Teutonicorum expeditio in fugam conversa per octo milliaria fugit in timore mortis, de quorum multitudine paucis evadentibus, alii gladio interfecti, alii fuerunt in Ticino submersi, residua turba per diversas civitates in captivitatem fuit divisa. Sed Cumanorum perfidus populus, qui ab Ecclesiæ unitate, et Lombardorum confœderatione animo irreverenti et infrunito discesserat, totus fere prostratus in campo remansit, aut gladio interemptus, aut in captivam captivitatem contumeliose deductus. Spolia vero universa post optatæ victoriæ famosum triumphum victrix Lombardorum societas libenter collegit, et in pace singuli habuerunt quod fortuna unicuique donavit. In quibus præter armorum, et equorum multitudinem copiosam, inestimabiles divitiæ, et quæque optima terræ præter spem fuerunt inventa. De imperatoris vero persona, an evaserit, aut cum cæteris interfectus in campo remanserit, diu apud omnes dubitatio maxima fuit in tantum, quod ejus uxor in luctu et mœstitia posita etiam lugubrem vestem induit. Cum autem super hoc tota Italia plurimum vacillaret, ecce subito Papiæ apparuit atque immenso apparatu, et strenua militia desolatus. In hoc autem manifeste ostendit Dominus, quod per Isaiam locutus fuerat, dicens: *Oculi sublimis hominis humiliati sunt, et incurvata est altitudo virorum fortium (Isa. ii).* Quamvis autem causa ejus ab eo tempore, quo cepit Dei Ecclesiam persequi, semper ultore Domino in deterius haberetur, et nulla cum adversitas atque difficultas laboris a suo incepto retraheret, modo tamen ita vehementer a superno iudice percussus atque contritus est, quod ad pacem Ecclesiæ, quam hactenus in duplicitate quæsierat, inclinari humiliter videretur, et eam per majores personas imperii a domno Alexandro papa, et ejus fratribus suppliciter postulararet. Quippe omnes ecclesiastici et sæculares principes regni, qui prædictum Fredericum in errore suo hucusque secuti fuerant, dixerunt ei, quod nisi cum Ecclesia pacem faceret, eum ulterius non sequerentur, nec sibi auxilium ferrent. Præterea societatem Lombardorum contra Teutonicos ita Dominus fortem et audacem reddiderat, ut quoties cum illa barbario in prælio decertaret, in primo congressu victrix existeret, et eam ante faciem suam tanquam volatiles palcas dispergeret atque fugaret.

De secundo pacis tractatu inter domnum Alexandrum papam, et Fredericum imperatorem.

D Misit ergo imperator Fredericus ad præsentiam domni Alexandri papæ W. (53) Magdeburgensem archiepiscopum, Christianum Maguntinum, et P. (54) Vormatiensem, electos, atque Ar. protonotarium regni, majores imperii principes, cum plenaria potestate complendæ pacis inter Ecclesiam et imperium. Qui venientes usque Tiburtum nuntiarunt ipsi pontifici sedenti apud Anagninam sui adventum causam, et impetrato securo ducatu recepti sunt a duobus cardinalibus, et capitaneis Campaniæ, atque honorifice ducti in civitatem Anagninam. In crastinum vero, cum pontifex in consistorio, astante clericorum et nobilium multitudine, resideret, accesserunt ad majorem ecclesiam cum decora societate sua, et exinde intrarunt in conspectu pontificis. Stantes autem in medio coram ipso, et cum multa reverentia dixerunt, loquentes: *Dominus no-*

(54) M. Petrum.

ster imperator desiderio magno desiderans Romanæ Ecclesiæ, ac vobis pacem veram dare, misit nos cum plenitudine potestatis ad præsentiam vestram, instanter postulans ut verbum illud concordie ac pacis, quod in præterito anno fratres vestri secum præsentialiter tractaverunt, et usque modo peccatis exigentibus imperfectum remansit, nunc per nos et assensum vestrum, quantum in eo fuerit, auctore Domino, compleatur. Notum est enim et indubitatum quod ab initio nascentis Ecclesiæ omnipotens Deus in orbe duo esse voluit, quibus principaliter mundus hic (55) regeretur: sacerdotalis dignitas et regalis potestas, quæ nisi ad invicem concordia fulcirentur, pax ubique nullatenus servaretur, et mundus controversiis, et bellorum strepitu abundabit. Cesset igitur jam nunc ista odiosa turbatio, et per vos duos principes orbis pax desiderata Ecclesiis universis, et populo Christiano reddatur. His igitur publice allegatis, benignus pontifex hilari ac placido vultu respondens, ait: De adventu vestro cum jucundis rumoribus valde gaudemus, et exinde omnipotenti Deo gratias agimus. Non est in præsentem sæculo res, quæ in auribus nostris ita dulcescat, quam si dominus imperator noster, quem inter alios principes mundi cognoscimus esse majorem, pacem nobis veram dare, sicut asseritis, velit. Sed si vult integram pacem suam nobis tribuere et Ecclesiæ Romanæ, oportet ut eam auxiliatoribus nostris, maxime regi Siciliæ ac Lombardis, et imperatori Constantinopolitano, qui nobis contra eum in necessitatibus Ecclesiæ firmiter astiterunt, pariter tribuat. Legati vero laudantes, et approbantes verbum pontificis, dixerunt: In mandatis accepimus a domino imperatore ut secreta vobiscum et cum fratribus vestris loquamur, qualenus ea, quæ inter nos et vos tractanda fuerint et statuenda, inimicus homo non sentiat, et in secreto serventur quousque pacis bonum, præstante Domino, compleatur. Scimus enim quod in parte vestra et nostra nonnulli sunt, qui pacem odiunt, et hanc discordiam libenter fovent. His itaque auditis, et universus conventus discessit, et pontifex cum fratribus suis, et eisdem legatis secretarii consilii solus intrauit. Cæperunt autem de verbo pacis ad invicem diligenter tractare. Sed quoniam res ardua et multum difficilis agebatur (multi enim nobiles et potentes in schismate graviter lapsi fuerant), et de quibusdam capitulis inter Ecclesiam et imperium controversia vertebatur, ultra quindecim dies tractatus ipse duravit. In quo spatio sanctorum Patrum auctoritates, privilegia imperatorum, atque antiquæ consuetudines, atque illæ rationes ostensæ sunt, et super eis est diutius laboratum atque subtiliter disputatum. Tandem, cooperante Spiritu sancti gratia, ita factum est quod de omnibus capitulis inter Ecclesiam et imperium cum sæpeditis legatis pontifex et fratres ejus unanimiter concordarent, remanente causa Lombardorum in eo statu, in quo erat usque ad commune colloquium, quoniam in eorum absentia nec debuit, nec potuit terminari (56). Et quoniam sine imperatoris et eorum Lombardorum corporali præsentia pax ipsa, sicut prædictum est, fieri non debebat, constitutum est ut pontifex cum fratribus suis pro tanto desideratæ pacis bono laboraret in proprio corpore, et ad partes Lombardiæ absque longa dilatione festinaret. Interim autem data est firma securitas ex parte imperatoris omnibus Ecclesiæ Romanæ personis, et rebus eorum, ac terris beati Petri et Siciliæ regis, cunctisque majoribus usque ad consummationem ipsius pacis. His itaque dispositis, et concorditer ordinatis ad imperatorem legati alacres redierunt.

De eo quod Alexander papa in Lombardiam iit propter pacem Ecclesiæ.

Porro Alexander papa, ut indubitanter ad collo-

(55) M. non legit *et* hic.

(56) M. determinari.

quum ipsius imperatoris posset accedere, ordinato in Urbe vicario versus mare Adriaticum iter cum fratribus suis arripuit, et veniens Beneventum per Trojam et Sipontem, ac montem Gargani transivit ad civitatem Vestanam in maris littore sitam. Ibi enim devotus beati Petri filius rex Siciliæ ad ejus obsequium præparaverat septem galeas victualibus et armis, prout tempus et res postulabat, munitas. Duos quoque de magnatibus terræ suæ R., videlicet Salernitanum archiepiscopum et R. Andrensem maximum comitem, ut honorificentius cum eis incederet illuc ad ejusdem (57) pacis, et domini sui præsentiam destinavit. Ut autem imperatorem et Lombardos de suo pontifex adventu redderet certiores, sex de fratribus suis cardinalibus a Siponto usque Bononiam cum suis et aliorum fratrum equitaturis præmiserat.

De maxima cæde Christianorum a paganis facta in Oriente.

In diebus illis Emmanuel imperator Græcorum volens sibi subjugare Turcorum regnum, in multitudine gravi terram ipsorum violenter intravit, et destruens civitates et villas fere usque ad Cuneum, ubi est sedes regni, spoliando et occupando universa processit. Tunc soldanus gentis illius potentissimus rex, ascitis sibi decem milibus Arabibus peritia militandi astutioribus præ cæteris gentibus ipsius patriæ, cum ingenti multitudine militum, et sagittariorum suorum, prædicto imperatori occurrit, orans et petens ab eo ut terram suam sibi in pace dimitteret, et eam ad suum servitium relineret. Obtulit enim ei magna et pretiosa donaria, ut ejus amorem et gratiam consequi mereretur. Denique fidelitatem et hominum (58) sibi voluit fideliter exhibere, et ad ejus servitium cum militibus et sagittariis suis, quandocunque ab eo requireret, accedere. Sed imperator nimium de viribus et potentia sua confidens (fortissimum namque secum exercitum, et valde magnum terra et mari habebat) despexit eum, et dixit: *Neque pacem mecum, neque placitum facies, nisi Cuneum in manibus et potestate mea reddideris.* His itaque auditis, soldanus, tanquam vir sapiens et astutus, simulate retrorsum abiit. Et ascendens montana super convallium fauces per quas imperator ad Cuneum transire disposuerat, insidias ei posuit, ut inopinatus ipsum invaderet, et perniciose contraheret. Imperator vero credens eundem soldanum potius ex timore quam astutia et calliditate a facie ejus recessisse, minime caute, imo improvide et temerarie intravit per illos difficiles et arctos transitus inter duos arduos montes. Et præmittens fortissimos equitatus suos cum quadrigis et principibus principum, subito incidere omnes in insidiis hostium. Facto itaque hinc inde immenso clamore, terribilis et exitiabilis initiatur conflictus. Et quia præ nimia locorum angustia pars nostra nec fugere poterat, nec reluctari, pariter comprehensi sunt universi tanquam grex in ovile unum. Quid plura? sæve digladiati sunt a sævitia Turcorum, Arabum, et multis ac variis divitiis exspoliati, pauci tamen de tanta multitudine in captivitatem ducti. Ipse quoque imperator in posteriori acie loricatus, et multo milite circumdatus, tandem repertus est. Cum autem in gladio ab impia multitudine impie tunderetur, supervenit ipse soldanus, et eo agnito, cum posset illatam sibi absque offensione injuriam plene ulcisci, ex nimia liberalitate, sicut vir in lege sua mansuetus, et timens Creatorem suum, absolvit eum, et liberum abire permisit; cui et coronam et pretiosissimam crucem, quæ capta fuerant cum multis, et variis donariis restituere dignum duxit. Ad ultimum vero pacem cum ipso ad tempus composuit, et hoc modo amici ab invicem discesserunt.

(57) A. ejusdem Patris et domini, etc.

(58) A. et M. homagium.

*Quomodo antipapa Viterbiensis doluit de pace
Ecclesiae.*

Interea Viterbiensis ille ridiculus antipapa, de malo semper in pejus descendens, ubi pacem et concordiam inter Alexandrum papam et imperatorem sine se familiariter tractari præsensit, ubi securitatem firmam cunctis viatoribus datam indubitanter cognovit, cum participibus suis ita vehementer indoluit, ac si cor ejus per medium crepuisset. Antea vero quam de Anagnina pontifex Alexander exiret, H. Ostiensem episcopum et R. diaconum cardinalem Sancti Georgii ad imperatoris præsentiam ea occasione præmisit, ut securitatem, quam Magdeburgensis archiepiscopus cum sociis suis compromiserat, ab eodem imperatore per exhibitionem juramenti manifeste reciperent. Euntes autem per partes Tusciæ in Lombardiam intrarunt, et circa Mutinam eundem imperatorem satis pacificum invenerunt, qui eos hilari vultu, ac reverenter suscepit, et honorificentia plurima honoravit. Præsentibus itaque multis episcopis atque principibus, coram ipsis legatis C. filium marchionis Montisferrati super sacrosancta Evangelia jurare fecit in anima sua eandem securitatem, quam prædicti legati apud Anagninam indubitanter præstiterant. Insuper ad majorem bonæ voluntatis, quam gerebat de pace, ostensionem, omnes Alamannos principes, qui secum ibi aderant, eandem securitatem per jusjurandum fecit nihilominus roborare.

In diebus illis Cremona respiciens retro absque gravamine turpiter dejerando a confœderatione aliarum civitatum impudenter recessit, et ad imperatorem non sine magna infamia se convertit; unde indignationem Ecclesiae, et aliorum Lombardorum odium et inimicitiam juste incurrit. Terzona quoque non post multum temporis id ipsum reprehensibiliter fecit, et eadem infamia contumeliose se involvit. Audiens autem hæc apud Vestam summus pontifex valde miratus est, sed de aliarum civitatum stabilitate non dubitare potuit. Cæterum cum valida maris tempestas ipsum jam per triginta dies contra propositum suum ibidem detinisset invitum, ecce subito auster diu desideratus advenit, et statim nautæ ad transfretandum eundem pontificem alacriter invitarunt. Qui consurgens circa medium noctis instantis Quadragesimæ valde mane post missam, et receptos cineres, pelagi vastitatem lætus intravit cum undecim galeis, et duabus galeis oneratis victualium copia, et albis caballis. Erat enim delectabile ad videndum ipsum navalem et gloriosum exercitum sulcantem grossum pelagus velis prosperis et propitio vento. Sed circa meridiem superveniente borca prorsus extinctus est auster, et illico facta est in mari turbatio maxima. Timuerunt igitur omnes, pontifex autem non fuit omnino securus, quia procellarum immensitas non modicum minabatur. Tunc decem galex cum ipso papa, et fratribus suis versus anteriores insulas in remigando non segniter laborarunt. Sed tandem suffragantibus beatorum Petri et Pauli ineritis, eadem die circa noctem ad insulam quæ dicitur Palatiota (59) prospero, Deo gratias, applicuerunt. Sed naves albos equos ferentes cum posteriori galea regressæ sunt ad portum Vestanum, quia reliquas galeas subsequi contra ventum validum non potuerunt. Pontifex autem fatigatus ex jejuniis et procellis maris turbatione, in terram libenter descendit, et, apposita mensa, copiose hilariterque cœnavit. Post modicum vero spatium, cum jam quiescerent omnes, ex insperato desiderabilis auster nautis arripuit, et eos ad iter agendum non mediocriter animavit. Exsultantibus igitur cunctis in gaudio magno, universa vela in altum citissime sunt collata, et unusquisque ad exercendum commissum sibi officium in ipsa noctis obscuritate vigilanter per-

(59) M. Palacrosa.

A mansit. Præcedente itaque cum magno luminari galea celeriori summi pontificis, per totam noctem omnes alacriter navigarunt, et die altera circa meridiem in insula, quæ vocatur Allexa, post celebratam ibidem missam cum magno gaudio et lætitia cœnaverunt. Et exinde cæteras Dalmatiæ insulas transcendentes, in proxima Dominica, priusquam sol illucesceret, ad civitatem Jaderam, quæ sita est in capite Hungarici regni, eundem pontificem cum fratribus suis M. videlicet Prænestino episcopo, I. (60) titulo Sanctæ Anastasiæ, B. titulo Sanctæ Pudentianæ presbyteris, O. Sancti Adriani, et V. Sancti Eustachii diaconis cardinalibus, R. quoque Salernitano archiepiscopo, et R. illustri comite, per merita beati Petri sanum et alacrem portaverunt. Et quoniam nondum quisquam Romanorum pontificum civitatem ipsam intraverat, de novo ejusdem papæ adventu facta est in clero et populo ipsius loci communis lætitia, et ineffabilis exsultatio colaudantium et benedictantium Dominum, qui modernis temporibus per famulum suum Alexandrum, successorem beati Petri, Ecclesiam Jaderinam dignatus est visitare. Ideoque præparato sibi de Romano more albo caballo processionaliter deduxerunt eum per mediam civitatem ad beatæ Anastasiæ majorem Ecclesiam, in qua ipsa virgo et martyr honorifice tumulata quiescit, cum immensis laudibus et canticis alisonæ resonantibus in eorum Sclavica lingua. Post quartum vero diem exivit Jadera, et per Sclavorum insulas, et maritimas Histriæ modicas civitates, felici cursu transitum faciens, ad monasterium Sancti Nicolai situm in faucibus Rivivalti cum omni alacritate, Domino auxiliante, pervenit.

De tempore, quando Alexander papa Venetias prius intravit.

Anno igitur sui pontificatus xviii, nono Kalendas Aprilis, indictione x, beatus Alexander papa cum ingenti honorificentia Venetias primum intravit, occurrente sibi duce cum patriarcha, et episcopis, ac nobilibus cum clero in varia navium copia multitudine. Eo autem in palatio patriarchæ super Rivo alto descendente, prædictus Magdeburgensis archiepiscopus cum electo Wormatiensi, et protonotario accesserunt ad eum, dicentes: *Dominus noster imperator cuncta, quæ inter vos et eum de pace nobis mediantibus tractata sunt et conscripta, paratus est cum gaudio adimplere. Sed in civitate Bononiensi, quam ejus principes nimis habent suspectam, vobiscum convenire nullatenus potest: unde clementiam vestram suppliciter exoramus, quatenus alium locum sibi et vobis congruum, Ravennam videlicet vel Venetias eligere satagatis.* Quibus pontifex constanter sine mora respondit: *Diu est quod, mediantibus fratribus nostris, V. Ostiense episcopo, et R. diacono, cardinalibus, cum Lombardis imperator convenit, ut ipse in Imola et nos in Bononia debeamus pariter convenire, ideoque nos absque Lombardis, et consilio fratrum nostrorum, qui circa partes Bononiæ nostrum prætolantur adventum, locum ipsum mutare non possumus, nec debemus. Si ergo nunc ei displicet, quod prius sponte concessit, sibi debet, non nobis excusatione seposita imputare. Verumtamen, ut inceptum bonum pacis ad desideratam consummationem celerius valeat, opitulante Domino, pervenire, nos usque Ferrariam sine mora venire studemus, quatenus ibi cum fratribus nostris absentibus et rectoribus Lombardiæ deliberare et eligere plenarie possimus, quod pro utraque parte congruentius fuerit faciendum.* Quod verbum quia legatis bene complacuit, per litteras apostolicas universis episcopis et rectoribus civitatum Lombardiæ mandavit, ut in Dominica die Dominicæ Passionis ad ejus præsentiam in civitate ipsa, Deo favente, conveniant. Interim vero, cum turbæ multe irruerent

(60) M. Jo.

ad eum, et de circumpositis civitatibus multitudo nobilium properaret ad ejus præsentiam ut viderent illum, et audirent tanquam angelum Dei missum, dignum duxit ut in proxima Dominica, qua cantatur *Lactare, Jerusalem*, ad ecclesiam Beati Marci solemniter missarum celebraturus accederet. Indutis ergo sacris vestibus, et de consuetudine auream deferens rosam cum episcopis et cardinalibus ad altare nimis (61) devote processit. Post evangelicam lectionem populo Dei ex diversis partibus congregato pastoraliter prædicavit, et completis missarum officiis, rosam, quam detulerat, duci Venetico in signum gratiæ sedis apostolicæ contulit. In eadem quoque septimana cum glorioso galearum exercitu, quod erat delectabile visu, exivit a Venetia, et per fauces Padi ascendens cum gloria et honore venit in suam civitatem Ferrariam.

De primo colloquio Lombardorum, et principum apud Ferrariam, præsentem Alexandro papa, pro pace Ecclesiæ.

In sequenti vero die principales personæ, quæ ab utraque parte inferius adnotantur, ad ejusdem pontificis præsentiam convenerunt. Ex parte Lombardorum Aquileiensis patriarcha, Ravennensis et Mediolanensis archiepiscopi, et eorum comprovinciales episcopi, rectores civitatum, cum suis marchionibus atque comitibus, Salernitanus quoque archiepiscopus cum R. Andreasi comite. Sed ex parte imperatoris Maguntinus, Coloniensis, Treverensis, Bisuntinus, Magdeburgensis et Saltzburgensis archiepiscopi, cum aliquibus eorum suffraganeis episcopis; electo quoque Wormatiensi, et A. (62) protonotario. Quibus ad invicem congregatis, de loco, ubi papa secure posset cum imperatore præsentialiter convenire, non modica inter partes altercatio existit, et Lombardis petentibus Bononiam, vel Placentiam, aut Ferrariam, seu Paduam; imperatoris autem principibus Papiam, seu Ravennam, aut Venetias eligentibus, pontifex cum nuntiis regis Siciliæ Venetias in hunc modum elegit, ut si dux cum populo Veneto juramentariam cautionem præstaret, quod antequam pax confirmata firmiter esset, sine consensu papæ (63) imperatorem Venetias nullatenus intrare permitterent, et venientes illuc, seu redeuntes nullo modo impedirent, tunc pars ipsa utraque ad locum ipsum secure accederet. Quod ad verbum pontificis factum est. Exivit ergo a Ferraria cum episcopis et cardinalibus septimo Idus Maii, et sine mora Venetias remeavit, cujus vestigia partes utraque celeriter sunt subsequutæ. Constitutis itaque principibus ac Lombardis in conspectu pontificis, de reconciliatione pacis inter eos et alterutrum tractare cœperunt. Sed, quia de regalibus ac feudis maxima inter eos controversia vertebatur, et pax Ecclesiæ absque illorum pace, qui cum Ecclesia contra imperium firmiter steterant, fieri non debebat, tractatus ipse multis intervenientibus induciis usque ad apostolorum Petri et Pauli octavas processit. Ea igitur die pax Ecclesiæ in ea forma, qua de consensu partium ordinata fuerat, et scripto firmata de communi consensu principum, qui præsentem aderant, imperatoris assensu roborata est. Pax quoque Siciliæ regis a proximo Kalendis Augusti usque ad quindecim annos eodem modo approbata est, super quibus chartæ hinc inde concorditer factæ, et a singulis partibus in bona voluntate receptæ sunt. Quibus ita peractis, ad instantiam principum imperatori licentiam dedit pontifex veniendi usque Clogiam, quatenus in loco ipso a pontifice parum distante, constitutis in ejus præsentia cardinalibus illis et principibus, qui verbum pacis et treugarum fere

A jam consummaverant, causa ipsa imperiali auctoritate, auctore Domino, plenum sortiretur effectum et immutabile firmamentum. Venit ergo illuc imperator, et ad ejus præsentiam cardinales et principes pariter convenerunt, omnia, quæ de ipsius assensu fecerant, sibi concorditer ostendentes. Auditis itaque omnibus, quæ gesta fuerant, et plenarie intellectis, licet ab iis, qui oderant pacem, valde turbatus fuerit et commotus, quia tamen principes in faciem sibi viriliter restiterunt, omnia tandem, sicut in præsentia pontificis gesta fuerant et conscripta, rata habuit, et confirmari sponte promisit. Unde factum est quod in audientia eorundem cardinalium et principum Dodoni comiti filio C. marchionis præcepit ut in anima sua coram domino papa, nuntiis regis Siciliæ, ac Lombardis publice juraret in hunc modum:

Hæc sunt prima juramenta imperatoris Frederici, quæ in anima sua fieri fecit de pace Ecclesiæ.

B « Ego comes Dodo juro quod dominus imperator mandavit mihi ut in anima sua jurarem juramentum, quod nunquam facturus sum, et postquam mandavit, non revocavi mandatum. Et ego ex mandato imperatoris juro in anima sua quod ex quo venerit Venetias omni questione et contradictione semota, faciet jurari in anima sua quod pacem Ecclesiæ, sicut disposita est per mediatores et scripta, et pacem regis Siciliæ usque ad quindecim annos, sicut scripta est, et treugarum Lombardorum, sicut est per mediatores utriusque partis dispositum, et in scripto, quod est apud eosdem mediatores, continetur, bona fide servabit, et principes suos hoc ipsum jurare faciet. »

Simili modo præcepit Sigilboth (64) camerario suo in hunc modum:

C « Ego Sigilboth juro quod ex quo dominus imperator venerit Venetias, prædictum juramentum pacis Ecclesiæ, et regis Siciliæ, et treugarum Lombardorum faciet præstari in anima sua, et principes similiter jurare faciet. »

His itaque hoc modo completis, pontifex ducem et populum Venetum a juramento, quo tenebatur, absolvit, et ut dominum imperatorem honorifice Venetias ducerent eis præcepit. Quod dux desideranter implere festinans in præparatis sex galeis eundem imperatorem usque ad monasterium Sancti Nicolai, quod est situm in capite Rivi alti, cum gloria et honore fecit conduci.

De absolute imperatoris Frederici, et de pace facta inter eum et dominum papam Alexandrum.

Alter itaque die in vigilia Sancti Jacobi summo mane pontifex misit ad ejus præsentiam Ili. (65) Ostiensem, E. Portuensem et M. Prænestinum episcopos, I. titulo Sanctæ Anastasiæ, T. titulo Sancti Vitalis, et P. titulo Sanctæ Susannæ, presbyteros cardinales, atque I. (66) diaconum cardinalem Sanctæ Mariæ in Cosmedin: qui venientes ad eum, postquam renuntiavit schisma Octaviani, Guidonis Cremensis et Joannis de Struma, post promissam quoque obedientiam venerabili papæ Alexandro, tanquam catholicis principes, ejusque successoribus canonice intrantibus, ipsum a sententia excommunicationis pariter absolverunt, et unitati catholicæ aggregarunt. De majoribus etiam ipsius principibus juxta priscum Ecclesiæ morem id ipsum fecerunt. Et exinde imperator tanquam orthodoxus princeps devote accessit ad præsentiam ipsius pontificis, qui ante fores ecclesiæ S. Marci cum episcopis et cardinalibus residebat, et in communi unionem pacis expectantibus, deposita chlamyde, prostravit se in terra, et desolatus ejus, tanquam principis apostolorum, pedibus, veræ pacis osculum sibi devotissime dedit. Tunc repleti sunt omnes

(61) A. et M. pro nimis leg. majus.

(62) M. An.

(63) A., et M. rō papæ non legitur.

(64) A. Sigilboth. M. Sigiloth.

(65) A. Hy.

(66) M. Jo.

gaudio magno, et præ nimia letitia vox conclamantium in *Te Deum laudamus* insonuit usque ad sidera. Statimque Augustus, apprehensa pontificis dextera eum cantibus et laudibus usque ad chorum Ecclesie ipsum deluxit, et, inclinato capite, benedictionem ipsius reverenter suscepit. In sequenti vero die, quo celebrabatur festum S. Jacobi apostoli, ad eandem Ecclesiam rediit, et celebraturus missarum solemniam cum festiva processione patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, presbyterorum et diaconorum cardinalium et aliorum Ecclesie ordinum, ad sacrum altare processit. Imperatore igitur stante in choro, clerus Teutonicus missæ introitum altioris vocibus psallere cepit, et totum decantando officium cum omni jubilatione peregit. Post evangelium autem et sermonem factum ad plebem, imperator denuo ad vestigia ejusdem pontificis cum principibus suis devotissime prociidit, et, apertis thesauris suis, aurum ei post pedum oscula obtulit. Decantata itaque missa, ejus dexteram apprehendit, et extra ecclesiam usque ad album caballum conduxit ipsum, et streugam sibi fortiter tenuit. Cum autem frenum acciperet, et stratoris officium vellet implere, pontifex, quia iter usque ad mare nimis videbatur prolixum, pro facto habuit, quod affectuose voluit exhibere. In crastino autem circa nonam imperator cum paucis pontificem filiali affectu visitavit, et usque ad ejus cameram, ubi cum episcopis, et cardinalibus familiariter residebat, alacriter requisivit. Congratulati sunt ergo diu ad invicem, et post affectuosa colloquia, et mistos seriis temperatos, et sine detrimento dignitatis jocos, Augustus, petita et impetrata licentia, hilaris ad hospitium remeavit.

De consummatione pacis, et treugæ Lombardorum, et juramentis præstitis.

In Kalendis vero mensis Augusti, convocatis regis Siciliae nuntiis, et universis Lombardorum rectoribus, pontifex, et imperator consistorium pariter intraverunt. Tunc imperator coram pontifice in communi auditorio præcepit comiti Henrico de Des, quatenus in anima sua juraret quod pacem Ecclesie atque imperii, et pacem regis Siciliae usque ad quindecim annos, et treugam Lombardorum proximis Kalendis Augusti usque ad sex annos, sicut per mediatores utriusque partis dispositum et scriptum est, bona fide servabit. Præsentibus quoque principibus nihilominus jussit, quod eandem pacem, et treugam pariter jurarent, et bona fide servarent. Mox juravit ipse comes super sancta Dei Evangelia, sicut imperator ei præceperat; et conversus ad ipsum dixit: « Sic te Deus adjuvet, et hæc sancta Evangelia. »

Juraverunt sequentes principes ita:

• Ego C. (67) Maguntinensis, ego P. Coloniensis, ego V. (68) Magd.-burgensis, ego B. Treverensis, archiepiscopi, ego D. Pataviensis, ego C. electus Wormatiensis, ego Ar. imperialis aulae protonotarius, ego C. quondam Mantuanus episcopus, ego G. Cancellarius, et ego C. comes, juramus in animabus nostris super hæc sancta Dei Evangelia, quod pacem Ecclesie, atque imperii, et pacem regis Siciliae usque ad quindecim annos, et treugam Lombardorum usque ad sex annos, sicut statutum et scriptum est per mediatores utriusque partis, bona fide servabimus, et absque fraude: sic nos Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia. » Ex parte vero Siciliae regis eodem modo juravit R. Salernitanus archiepiscopus (69), et R. Andrensis comes. Ex parte vero Lombardorum juraverunt, qui præsentibus aderant, de Mediolano Gerardus Pistis, et Rogerius Marcellinus consul. De Placentia Guilliel-

(67) A. O.

(68) A. B. M. vero W.

(69) A. et M. episcopus.

(70) M. Guithelmus Lectacormius. A. Lecacorus.

A mus Leccacorus (70). De Brisia Albertus de Gambara. De Bergamo Albertus Albertonis. De Verona Cothus (71) consul. De Parma Vetulus. De Regio Arcemanus. De Bononia Pinamonte potestas eorum. De Novaria Guillelmus Gibuini. De Alexandria Ubertus de Foro. De Padua Tessulinus potestas. De Vincentia Ezulinus.

De reversione schismaticorum ad Ecclesie unitatem.

Absoluto autem imperatore, sequaces ejus intrusi et schismatici ad sinum matris Ecclesie catervatim confluentes, absolvi humiliter postulantes, refutarunt, et anathematizarunt super sancta Evangelia omnem hæresim extollentem se adversus sacrosanctam Romanam Ecclesiam, et præcipue schisma et hæresim Octaviani, et Guidonis Cremensis, atque Joannis de Struma, eorumque ordinationes irritas esse pronuntiantes, fidelitatem quoque et obedientiam domino suo papæ Alexandro, ejusque successoribus catholicis (72) promittentes, reconciliati sunt, et unitati catholice assignati. De quorum numero famosiores duximus nominandos: C. Maguntinum, P. Coloniensem, W. Magdeburgensem, Treverensem, Pataviensem, Wormatiensem electum, Augustensem, Basillensem, Argentinensem, Alberstatensem, Papiensem, Placentinum, Cremonensem, Brixiensem, Novariensem, Aquensem, C. Mantuanum, Balneoregensem, Pensaurensem, Fanensem, V. a Guidone Cremensi promotum in levitam, V. quondam Cluniacensem abbatem, et intrusum Sancti Petri in Velo Aureo, atque vicinum ejus Sancti Salvatoris intrusum. Aliorum vero schismaticorum resipiscentium multitudinem nominare penitus ignoramus.

Quomodo papa promulgavit excommunicationis sententiam in violatores pacis.

Eodem tempore xviii Kalendas Septembris in ecclesia Sancti Marci apud Venetias Alexander papa cum archiepiscopis, et aliis Ecclesiarum prælatis de Italia, et Alamannia synodum celebravit, in qua juxta eum ipse imperator resedit (73). Ibi pacem inter Ecclesiam et imperium, et pacem Siciliae regis, atque treugas Lombardorum, sicut superius est ordinatum, communi assertione roborata fuit; et firmata. Sed ad majorem ipsius soliditatem pontifex in hunc modum excommunicationis sententiam promulgavit, ut quicumque pacem ipsam, vel treugas infringeret, nisi requisitus infra quadraginta dies, et commonitus satisfaceret, eandem sententiam, seposita excusatione incurreret. Schismaticos vero, qui nondum resipuerant, quousque satisfacerent, anathematis sententia innodavit.

De acquisitione castri Bretonori.

In diebus illis C. comes de Bretonoro absque liberis apud Venetias defunctus est, qui pro remissione peccatorum suorum, suorumque parentum et castrum ipsum Bretonorum, quod alio nomine vocatur Susubium, et totam terram suam, licet ab antiquo juris Beati Petri fuerit, sacrosanctæ Romanæ Ecclesie in propriam hæreditatem donavit, et ad majorem donationis ipsius firmitatem domino Alexandro papæ, suisque successoribus publicum exinde instrumentum fieri fecit. Quamobrem pro recipiendis investituris ipsius castri, quod est caput et sedes totius comitatus, Pontifex absque mora misit illuc R. diaconum cardinalem, R. subdiaconum, et P. Sarracenum dapiferum suum, per quos cum investitura possessionem illius comitatus in potestatem et dominium sedis apostolicæ recepit, atque detinuit.

(71) A. et M. Cothus.

(72) A. et M. canonicis.

(73) A. prælibatus.

Litteræ Principum Imperii de confirmatione, et observatione pacis inter Ecclesiam et imperium.

« Domino suo, ac Patri venerando, ALEXANDRO Dei gratia sanctæ Romanæ sedis, et catholicæ Ecclesiæ summo pontifici, et universali papæ, CHRISTIANUS Maguntinus archiepiscopus, Philippus Coloniensis archiepiscopus, Wiermannus (74) Magdeburgensis, Arnoldus Treverensis archiepiscopi, Conradus Wormatiensis electus, Godefridus cancellarius, Worumnus protonotarius, F. (75) comes Hollandiæ, T. marchio de Luzis, et frater ejus Dodo, H. (76) comes de Diersa, R. comes de Durna, filialis devotionis obsequium cum debita obedientia et subjectione.

« Comoda, quæ exconsummata pace Ecclesiæ, et imperii, toti mundo proveniunt, ipsa innumerata mala, quæ inde vitantur, manifeste ostendunt. Sicut enim ab utriusque concordie providentia orbis terrarum ad salutem et tranquillitatem regitur, ita sub eorum divisione a propria debiti status rectitudine distrabebatur. Gaudeat itaque tellus jam desiderabilis roris visitatione respersa, tam gratiosæ pluvie inundatione fecundata, per quam fidelis populi arida siti depellitur, et omnium jurgiorum scandala, et scandalorum incendia suffocantur. Nos ergo, Pater sanctissime, de tanto concordie fructu lætantes, ipsam sacratissimam Ecclesiæ et imperii pacem, sicut ab utriusque partis mediatoribus est disposita, et in commune scriptum redacta, et pacem illustris regis Siciliæ usque ad quindecim annos, et treugam Lombardorum a proximis Kalendis Augusti usque ad sex annos, sicut a mediatoribus est ordinata, et nostris juramentis firmata, et in scriptum communiter redacta, quod scilicet scriptum propriis subscriptionibus ipsorum mediatorum hinc inde confirmatum est, et sigillis ipsorum corroboratum, nostri consensus studio, et vigore confirmamus, et ratam et inconcussam tenemus, et ut sic observetur, operam dabimus. Et ut hæc nostræ confirmationis pagina subsequitis temporibus firma et illibata permaneat, eam propriis subscriptionibus communi et nostrorum sigillorum appositione (77) fecimus insigniri. »

« Ego Christianus Maguntinæ sedis archiepiscopus subscripsi.

« Ego P. Coloniensis archiepiscopus, et Italiæ archicancellarius subscripsi.

« Ego C. Wormatiensis electus subscripsi.

« Ego G. imperialis aulae cancellarius subscripsi.

« Ego W. protonotarius subscripsi. »

Litteræ imperatoris missæ papæ super pace inter Ecclesiam et imperium.

« Reverendo in Christo Patri domno papæ Alexandro, sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ summo et universali pontifici, FREDERICUS Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, debitam obedientiam, et filialis devotionis affectum.

« Cum imperatoria majestas a Rege regum ad hoc in terris ordinata sit, ut per ejus operam totus orbis pacis gaudeat incremento, nos, quos Deus in solio Romani imperii constituit, eam diligentius amplecti, et ferventius conservare debemus, et volumus. Inde est quod pacem Ecclesiæ et imperii secundum quod a principibus nostris, et a cardinalibus Romanæ Ecclesiæ disposita est et ordinata, et in scripto principum nostrorum sigillis eorum signata continetur, sicut per interpositam personam secundum formam, quæ in scripto continetur, jurari fecimus, sic præsertim scripto nos firmiter observare promittimus, confirmamus, et ratum in posterum permanere volumus, et sic deinceps firmiter

(74) M. Wienandus.

(75) M. Fredricus.

(76) M. Henricus.

(77) A. et M. apprehensioe.

observabimus, et faciemus quantum in nobis fuerit Deo propitio observari.

« Datum apud Venetias in palatio ducis xv Kalendas Octobris, indictione x. »

Hoc tempore in vigilia Sancti Matthæi apostoli Alexander papa xviii annum sui pontificatus explevit.

De gestis Alexandri in anno xix pontificatus.

Incipit xix annus ejusdem. Pace igitur, sicut dictum est, confirmata, omnes, qui convenerant, læti ad propria redierunt. Paucis tamen transactis diebus exierunt quidam nobiles de civitate Trivisina, de societate Lombardorum, et ad imperatoris præsentiam accedere, cum quo, et diutius secreta locuti sunt in occulto, et quædam ad alterutrum juramenta fecerunt, unde universis Lombardis odiosi facti sunt, et valde suspecti. Eis itaque redeuntibus ad propria, populus Trivisinus in ipsis vehementer commotus eos perjurios detestabiles, et suæ patriæ proditores atque turpissima morte dignos clamore horribili appellavit. Quid plura? Ut periculum mortis evadere possent, illico jurarunt super sancta Evangelia, quod quidquid imperatori secreta dixerant, vel juraverant, totum revelarent rectoribus Lombardorum, et insuper filios dederunt eis obsides, ac sufficientes fidejussores, quod super iis eorumdem rectorum mandatis firmiter starent. Ipsis igitur seorsim ductis quæcumque imperatori juraverant, vel dixerant in secreto, per chartam publicam rectoribus Lombardorum revelarunt. Comperta itaque manifesta prodicione tantæ malitiæ, Lombardorum societas, et prædictos nobiles acriter pro meritis suis panivit, et ex tunc adversus callidi hostis insidias sollicitus vigilavit, et se fortius communit.

Quomodo imperator a papa in osculo pacis recessit.

Rebus itaque sic se habentibus, imperator a Venetiis recessurus, ut a summo pontifice licentiam susciperet, accessit ad eum in palatio patriarchæ sedentem. Exclusit igitur cæteris, cum solis episcopis et cardinalibus ac suis principibus, de iis, quæ ad pacis complementum restabant, cum eodem papa colloquium habuit. Tunc pontifex ab imperatore petiit, ut regalia Sancti Petri, et possessiones sanctæ Romanæ Ecclesiæ, sicut per mediatores cardinales et principes apud Anagninam constitutum fuerat et firmatum, sibi restitui faceret. Cui respondens imperator dixit: *Regalia Sancti Petri, et possessiones alias Romanæ Ecclesiæ, præter terram comitissæ Mathildis, et Bretonorum, libere ad præsens (78) restituam. Sed quia ista videntur mihi ad jus imperii pertinere, vos eligit de principibus nostris tres, et nos de cardinalibus totidem eligemus ad ista tractanda, quorum judicio pars utraque irrefragabiliter stare deberet.* Quod licet pontifici grave nimis et durum fuerit, quoniam et in forma pacis de restituenda terra comitissæ Mathildis expressum fuerat ac juratum, et tunc ipse castrum Bretonorum, sicut superius est dictum, possidebat, ne tamen occasione ista pax Ecclesiæ turbaretur, voluntati ejus tandem assensum præbuit. Statimque Christianum Maguntinum archiepiscopum, et C. Wormatiensem electum, atque A. protonotarium, qui præsentem aderant, ad id faciendum elegit. Imperator quoque H. Ostiensem, et W. (79) Portuensem episcopos, et J. (80) diaconum cardinalem consequenter elegit. Pro restituendis vero prædictis regalibus, et cæteris Ecclesiæ possessionibus, illico eundem Maguntinum pontifici assignavit, præcipiens ei sub obtentu gratiæ suæ, ut restitutionem ipsam infra tres menses cum integritate perficeret.

(78) A. et M. ad præsens non habent.

(79) M. V.

(80) M. Jo.

His itaque concorditer ordinatis atque dispositis, Augustus ipse coram ipso pontifice genua flexit, et deosculatis pelibus ejus, in osculo pacis ab eo, et universis cardinalibus versus Ravennam et Cesenam recessit. Post cujus discessum circa medium mensis Octobris, pontifex, quatuor impetratis a duce Venetiæ galeis, et majore fratrum suorum parte per Pentapolim secus mare præmissa, denuo pelagi vastitatem Domino auctore intravit, et eadem qua venerat via regrediens, apud Sipontum quarto Kalendas Novembris, suffragantibus beatorum apostolorum Petri et Pauli meritis, cum prosperitate pervenit. Deinde per Trojam, et Beneventum, et Sanctum Germanum, cum gloria et honore transitum faciens, ad civitatem Anagninam sibi multum devotam XIX Kalendas Januarii sanus, Deo gratias, et incolumis remeavit. Facta est itaque de pacifico ipsius et desiderato regressu, tam in urbe quam in toto orbe Romano, exultatio maxima, et communis lætitia benedictum et collaudantium Dominum, qui per assiduam clavigeri sui beati Petri precem, et laborem ipsius pontificis, dignatus est pacem et concordiam inter Ecclesiam et imperium mirabiliter reformare. Inde utique accidit, quod de magna schismaticorum turba quidam intrusi ad obedientiam domini Alexandri papæ sunt sponte reversi, quidam vero Catholicis ecclesias relinquentes apud consanguineos confugium cum ignominia et confusione sua fecerunt. Archisynagogus vero eorum cognito quod imperator ad pedes Alexandri papæ osculandos accesserit, conturbata sunt viscera ejus, et pro desolationis suæ confusione tantus cum timor et tremor invasit, quod occulte a Viterbio exiens tanquam profugus ad montem Albanum sub frivola defensione Joannis domini ipsius castri confugium inaniter fecit. Audiens hæc imperator nimium dolere se ostendit, et ad excusationem suam eundem hæreticum, et ejus defensores, nisi ad obedientiam papæ Alexandri festinarent, diffidavit, et imperiali banno subiecit.

De eo quod imperator Fredericus cepit Brextanorum contra tenorem pacis factæ inter Ecclesiam et imperium.

Illud autem silentio prætereundum non duximus, quod imperator ex quo Cesenam pervenit, utens consilio malignantium, accessit juxta Brextanorum, et accersitis ad se prædictis nuntiis, R. videlicet diacono Sancti Georgi, et R. subdiacono apostolicæ sedis, et P. dapifero ejusdem pontificis, instanter postulavit ab eis possessionem illius castri cum omnibus pertinentiis suis. Quibus eis benigne respondentibus, et mansuete, quod sine licentia, et mandato domini sui Romani pontificis hoc facere non poterant, nec debebant, confestim eos diffidavit, et exercitu circumquaque collecto (81), ipsos de castro ejecit, et castrum inexpugnabile sine conflictu et pugna cepit, et sibi, ac illio suo regi ab hominibus ipsius loci jurar. fecit. Nec mirum cum inter Bulgaros, et Mayardos, qui erant fortiores ipsius loci milites, jam emerserant amutationes, et altera eorum pars imperatori favorem præstiterat. Quod factum postquam ad aures ipsius pontificis pervenit, per majores Ecclesiæ personas eundem imperatorem paternè convenit, et ut possessionem ipsius castri sibi, et matri suæ Romanæ Ecclesiæ in pace restitueret, diligenter et instantius postulabat. Ipse vero in voluntatis suæ duritia perseverans, restitutionem facere penitus recusavit. Quæ causa licet pontifici et Ecclesiæ injuriosa, et valde fuerit gravis, ne tamen occasione hujus injuriæ recens pax, et utilissima Ecclesiæ, atque imperio, discordia solveretur, potius hoc ad tempus pati, et dissimulare dignum duxit, quam contrariis eidem imperatori contraria respondere quousque Dominus

cor illius molliat, et suæ Ecclesiæ jura sponte restituat.

Rescriptum privilegii regis Ungariæ, qui pro reverentia Ecclesiæ Romanæ, et domni Alexandri papæ Ecclesiæ Ungariæ libertatem donavit.

« B. (82) Dei gratia rex Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramæque, L. eadem gratia Strigoniensi, C. Colocensi archiepiscopis, atque omnibus eorum suffraganeis, præpositis quoque regalibus (83), nec non omnibus universaliter ecclesiasticis personis in prædictis archiepiscopatibus constitutis, tam præsentibus quam futuris, in perpetuum.

« Justum, et rationi consentaneum omnimodis esse dignoscitur, ac sanctarum Scripturarum testimoniis comprobatur, ut qui regis celsitudinis culmen ab æterno Rege mereatur accipere, iis quæ ad Ecclesiæ et Christianitatis profectum noscuntur in aliquo pertinere, tanto teneantur provida sollicitudine et cautela intendere, quanto pro honore a divina sibi dispositione collato debent suo Creatori uberiorem devotionem præ cæteris exhibere. Eapropter propria ratione inducti, et saluberrimis exhortationibus M. venerabilis sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconi cardinalis, propensius attentiusque communiti, devotionem quoque venerandæ memoriæ regis G. Patris nostri, quam circa sacrosanctam Romanam Ecclesiam, et sanctissimum Patrem nostrum domnum Alexandrum summum pontificem studuit per omnia exhibere, modis omnibus, quibus possumus, imitari volentes, institutionem super depositione, et transmutatione episcoporum, quod in se, et in suis posteris domno papæ Alexandro, et suis successoribus noscitur concessisse, videlicet quod absque auctoritatis consilio ejus, vel successorum suorum depositionem, seu translationem episcoporum non faceret, vel fieri permitteret confirmamus, et tam in nobis quam in posteris nostris perpetuo inviolabiliter duraturam censemus. Præterea antecessorum nostrorum consuetudinem retro temporibus habitam relinquentes in nobis, et in nostris posteris immobili firmitate sanximus valituram, quod decedentibus episcopis, in rebus episcopalibus procuratores laicos de cætero non ponemus, atque poni nullatenus permittemus, sed honestos clericos, qui non ad voluptatem, sed ad necessitatem victus de ipsarum Ecclesiarum rebus moderate accipiant, ibidem instituemus, qui reliqua omnia bona fide, et sine fraude aliqua, ad reedificationem ipsarum ecclesiarum et domorum episcopatum, seu canonicorum, ad usus quoque pauperum, viduarum et orphanorum fideliter debeant observare. Nos vero, vel posteri nostri, nihil unquam de eisdem rebus in usus proprios redigemus de cætero, nisi forte (quod absit), hostes regni in manu valida fines ipsius regni intraverint, vel aliqua alia urgentissima necessitas postulaverit, et tunc quoque id sine episcoporum consilio non faciemus. Addimus etiam, et robore inconcusso tam in nobis quam in posteris nostris perpetuo observandum statuimus, quod regales præpositi, vel abbates de suis præposituris, vel abbatibus, seu dignitatibus non a modo deponentur, in hac parte consuetudini nostræ antiquæ per nos, et posteros nostros renuntiantes, nisi iusta caso contingeret eos super certo crimine canonico ordine convinci, vel crimen suum publice confiteri. Ad hæc C. archiepiscopos Colocensis, omnes episcopi, electi, regales præpositi et abbates, munificentiam et libertatem, quam pro reverentia beati Petri, et sanctissimi Patris nostri papæ Alexandri, nec non et M. venerabilis diaconi cardinalis apostolicæ sedis legati concessimus, attendentes, præviam suam consuetudinem, omnibus canonibus obviantes,

(81) A. collocato.

(82) M. Berardus.

(83) M. et A. regularibus.

quam instruendis et destruendis præpositis, aliisque dignitatibus, et ecclesiasticis beneficiis subtrahendis exercebant, in manus prædicti cardinalis penitus reliquerunt. Unde communi consensu, et libera eorum omnium voluntate decernimus, et inviolabiliter præsentis privilegio valituro perpetuo stabilimus, quod nulli archiepiscoporum, episcoporum, electorum, præpositorum, abbatum deinceps licentia pateat de præposituris suos præpositos removere, vel alias ecclesiasticas personas suis dignitatibus, aut ecclesiasticis beneficiis privare, nisi forte de crimine fuerint convicti canonice, vel confessi. Hæc autem omnia de consilio gloriosæ reginæ matris nostræ, et archiepiscoporum, episcoporum omnium, electorum, præpositorum regalium atque abbatum, comitum omnium, procerum et aliorum principum stabilita ac firmiter corroborata noscantur. Actum in civitate W. anno 1169. »

De tertia reversione domni Alexandri papæ ad urbem Romanam.

Interea universus Romanæ urbis clerus, ac populus videns imperatorem Fredericum ad vestigia papæ Alexandri Domino inspirante prostratum et schismatis malum per divinam potentiam omnino extinctum, attendens etiam de absentia ipsius pontificis tam in spiritualibus, quam in temporalibus per longa tempora gravissimam incurrisse jacturam, commune consilium de revocando ad sedem beati Petri eodem pontifice salubriter habuit. Miserunt ergo ad eum usque Anagninam de melioribus Romanorum civium septem viros cum litteris cleri, et senatus, ac populi, suppliciter exorantes, quatenus ad Urbem suam propriam, et populum sibi specialiter commissum jam dignaretur reverti, et curam ejus habere. Pontifex autem, licet humilis, et devota eorum invitatio sibi, et cunctis fratribus plurimum complaceret, ad memoriam tamen revocans præteritam ejusdem cleri ac populi de ultramontanis partibus revocationem, qualiter post modicum multas sibi, ac fratribus suis injurias atque contumelias intulerunt, non immerito dubitavit eorum blandis promissionibus credere, et ad civitatem ipsam, quæ multos disturbatores pacis habere dignoscitur, absque certa et firma securitate redire. Propterea de voluntate utriusque partis H. episcopus Ostiensis, et I. (84) titulo Sanctorum Joannis et Pauli presbyter, atque V. diaconus Sancti Angeli cardinalis cum septem bonis hominibus redierunt ad Urbem, disposituri cum senatoribus et populo formam securitatis et pacis, quæ domino papæ, suisque fratribus complacere deberet. Unde licet super hoc diu laboratum fuerit, tandem suffraganti-

bus beatorum apostolorum Petri et Pauli meritis, totius populi Romani consilio et deliberatione statutum est, ut senatores qui fieri solent, fidelitatem et hominum domino papæ facerent, et beati Petri ecclesiam, atque regalia, quæ ab eis fuerant occupata, libere in manibus et potestate sua restituerent; pacem quoque, ac securitatem sibi, et ejus fratribus, ac rebus eorum, et cunctis ad eum venientibus et redeuntibus, nihilominus inviolabiliter observarent. Quo facto, venerunt senatores cum eisdem cardinalibus, et cum aliis bonis hominibus ad præsentiam summi pontificis, quibus ad oscula pedum et oris de more benigne susceptis, cuncta, quæ a populo constituta fuerant, publice coram ipso pontifice tactis sacrosanctis Evangelii juraverunt. His igitur, Domino cooperante, rite peractis gaudio magno gavisi sunt omnes, et extunc dominus papa et fratres ejus ad reditum Urbis festinanter se accinxerunt. In proximo autem festo Gregorii papæ ante Dominicam *Lætare, Jerusalem*, post missam exivit de Tusculano, proficiscens ad Urbem non sine gloria et honore multo. Exierunt enim obviam sibi in longum clerus Romanus cum vexillis et crucibus, quod nulli Romanorum pontificum recolitur factum, senatores et magistratus populi cum concrepantibus tubis, nobiles cum militia in apparatu decoro, et pedestris populositas cum ramis oliivarum, laudes pontifici consuetas vociferans. Tunc videres oculos omnium vultum ejus intuentes, tanquam vultum Jesu Christi, cujus vices in terris gerit. Præ nimia vero multitudine ipsius vestigia deosculantium albus palafredus ambulare vix poterat, et scessoris dextera in dandis benedictionibus nimium laborabat. Cum tanta igitur, et tam solempni exultatione Romanus pontifex paulatim, prout exhibebat necessitas, proficiscens, circa horam nonam ad portam Lateranensem non mediocriter fatigatus pervenit. Unde ad patriarchium Lateranensis Ecclesie, atque ad sacrum Sancti Salvatoris altare, tanquam verus et bonus pastor, ac beati Petri orthodoxus successor, cum inenarrabili gloria multiplicatis laudibus gloriose eductus est atque receptus. Post benedictionem vero ad populum datam conscendit palatium, ubi recedentibus ad ecclesiam suas cunctis cardinalibus in lecto fatigatus ex itinere ante cibum modicum requievit. Altera autem die in consistorium exiens infinitam clericorum et laicorum multitudinem ad pedes et oscula de more suscepit, et extunc ad consuetas stationes Urbis pro sui officii debito in *Lætare, Jerusalem* ad Sanctam Crucem, et in Passione Domini ad Sanctum Petrum perrexit, atque in Pascha regnum solemniter induit.

(84) M. Jo.

CARDINALIUM VIGINTI TRIUM

QUI ALEXANDRO ADHÆREBANT

EPISTOLA AD FRIDERICUM IMPERATOREM.

(RADEVICUS Frising., lib. II, cap. 53, ap. MURATORI *Rer. Ital. Script.*, VI, 830.)

FRIDERICO, Dei gratia, glorioso, illustri, magnifico et sublimi Romanorum imperatori, GREGORIO Sabiniensis, HUBALDUS Ostiensis, JULIUS Prænestinensis, BERNARDUS Portuensis, WALTHERUS Albaniensis episcopi; HUBERTUS tit. S. Priscæ, JOANNES tit. San-

ctorum Joannis et Pauli, HENRICUS tit. SS. Nerei et Achillei, ILDEBERTUS tit. Basilicæ XII Apostolorum, JOANNES tit. S. Anastasie, BONADIEUS tit. S. Chrysogoni, ALBERTUS tit. Sancti Laurentii in Lucina, et WILHELMUS tit. S. Petri ad Vinetia, presbyteri;